

บทที่ ๒

ภูมิหลังของบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

๑. ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านหนองขาวตั้งอยู่ที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี มีเนื้อที่ ๖๔ ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของพื้นที่จังหวัด ระยะทางจากจังหวัดถึงตำบลหนองขาวประมาณ ๑๑ กิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับตำบลทุ่งสมอ อำเภอพนมทวน
ทิศใต้	ติดกับตำบลท่าล้อ อำเภอท่าม่วง
ทิศตะวันออก	ติดกับตำบลทุ่งทอง อำเภอท่าม่วง
ทิศตะวันตก	ติดกับตำบลปากแพรก อำเภอเมือง

๒. ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดกาญจนบุรี สามารถแบ่งออกเป็น ๓ เขตใหญ่ ๆ ได้แก่ เขตภูเขาและที่สูง เขตที่ราบลูกฟูก และเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ

เขตภูเขาและที่สูง ได้แก่ พื้นที่ทางด้านทิศเหนือของจังหวัดซึ่งมีลักษณะเป็นเทือกเขาต่อเนื่องมาจากเทือกเขาถนนธงชัย และทางด้านตะวันตกของจังหวัดซึ่งมีเทือกเขาตะนาวศรีทอดยาวไปทางด้านใต้ กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเมียนมาร์ บริเวณนี้เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำสำคัญของจังหวัด

เขตที่ราบลูกฟูก คือ พื้นที่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบสลับกับเนินเขาเตี้ย ได้แก่บริเวณอำเภอเลาขวัญ อำเภอบ่อพลอย และบางส่วนของอำเภอพนมทวน

เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ คือ พื้นที่ทางด้านใต้ของจังหวัดซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ได้แก่บริเวณอำเภอท่ามะกา อำเภอท่าม่วง บางส่วนของอำเภอพนมทวน และอำเภอเมืองกาญจนบุรี

แม้ตำบลหนองขาว อำเภอท่าม่วง จะอยู่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งพื้นที่ในเขตนี้ได้รับน้ำจากแม่น้ำแม่กลองที่เกิดจากน้ำในแม่น้ำแควน้อยและแม่น้ำแควใหญ่ไหลมาบรรจบกันที่ตำบลปากแพรก อำเภอเมืองกาญจนบุรี แล้วไหลผ่านอำเภอท่าม่วง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

เข้าสู่จังหวัดราชบุรีที่อำเภอบ้านโป่ง ไหลผ่านเขตอำเภอโพธาราม อำเภอเมืองราชบุรี แล้วไหลลงสู่ทะเลที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม แต่ปัจจุบันชาวบ้านหนองขาวขาดแคลนน้ำในการทำ การเกษตร ต้องอาศัยน้ำจากโครงการเขื่อนวชิราลงกรณ์ ซึ่งเป็นโครงการเขื่อนทดน้ำขนาดใหญ่ที่มี ประตูเรือปิดกั้นแม่น้ำแม่กลองที่อำเภอท่าม่วง

ตำบลหนองขาวมีภูมิอากาศเหมือนกับพื้นที่บริเวณต่าง ๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งอยู่ใน เขตภูมิอากาศแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู แบ่งเป็น ๓ ฤดูกาล คือ

ฤดูร้อน เริ่มเมื่อลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือสิ้นสุดลง คือประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึง กลางเดือนพฤษภาคม ในระยะนี้เป็นช่วงที่ลมฝ่ายใต้พัดมาปกคลุมทำให้อากาศร้อนอบอ้าวทั่วไป โดยมีอากาศร้อนจัดในเดือนเมษายน

ฤดูฝน เป็นช่วงที่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดพาความชื้นจากมหาสมุทรเข้ามาสู่ประเทศ ไทย ทำให้มีฝนตกชุก เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนพฤศจิกายน โดยจะตกชุกที่สุด ในเดือนกันยายน

ฤดูหนาว เริ่มเมื่อลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดพาความหนาวเย็นและแห้งแล้งจาก ประเทศจีนลงมาปกคลุมจังหวัดกาญจนบุรี ประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์

๓. ประวัติความเป็นมาของบ้านหนองขาว

บ้านหนองขาวเป็นชุมชนที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมมี ๒ หมู่บ้าน คือ หมู่บ้าน ดงรังและหมู่บ้านดอนกระเดื่อง หมู่บ้านทั้งสองนี้อยู่ในเส้นทางการเดินทางที่ระหว่างด่านเจดีย์ สามองค์กับกรุงศรีอยุธยา จึงได้รับภัยจากสงครามระหว่างไทยกับพม่าโดยตลอด ในคราวเสีย กรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ประชาชนในหมู่บ้านทั้งสองได้รวมตัวกันต่อสู้กับพม่า การรบครั้งนั้น ชาวบ้านไม่สามารถต่อสู้พม่าได้ หมู่บ้านดงรังและหมู่บ้านดอนกระเดื่องจึงถูกพม่าเผาทำลาย

หมู่บ้านดงรังอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านหนองขาว แต่เดิมมีวัดสัมใหญ่หรือวัดใหญ่ดงรัง เป็นวัดประจำหมู่บ้าน หลังจากพม่าเผาทำลายก็ถูกปล่อยให้ร้าง ได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ชื่อว่า "วัดใหญ่ดงรัง-สัมใหญ่" ปัจจุบันยังคงมีซากปรักหักพังของเจดีย์ พระอุโบสถ พระพุทธรูป ปรากฏอยู่ เล่ากันว่า พลายแก้วเคยมาบวชเณรที่วัดนี้ ดั้งมีเนื้อความใน เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนว่า

ครานั้นทองประศรีผู้มารดา
 อันสมภารที่ชำนานูในทางใน
 เจ้าคิดนี้ดีแล้วแก้วแม่อา
 จะได้รู้การณรงค์คงกระพัน
 ว่าแล้วจึงสั่งพวกปาวซ่า
 ภูจะบวชลูกชายสายสุดใจ

.....
 ครั้นว่ามาถึงวัดส้มใหญ่
 แม่พาพลายแก้วผู้แววตา
 ท่านเจ้าชาฉันพาลูกมาบวช
 ด้วยขุนไกรบิดามาถึงกาล
 อิกทั้งวิชาการอ่านเขียน
 ฝ่ายท่านอาจารย์สมภารบุญ
 อนิจจาขุนไกรบรรลัษณ์แล้ว
 รูปอาลัยให้คิดถึงบิดา

ได้ฟังลูกว่าหาขัดไม่
 ท่านชวีวัดส้มใหญ่แลดีครัน
 แม่จะพาไปฝากชวีบุญนั้น
 ให้เหมือนกันสืบต่อพ่อกุณไกร
 ชวนกันเร็วหาอย่าช้าได้
 เริงจงไปเที่ยวหาผ้าเนื้อดี

 เอาข้าวของตั้งไว้ศาลาหน้า
 ไปกราบไหว้วันทาท่านสมภาร
 ช่วยเสกสวดสอนให้เป็นแก่นสาร
 จะได้อธิษฐานให้ส่วนบุญ
 เจ้าจะได้ร่ำเรียนเสียแต่รุ่น
 ทอดใจใหญ่คู่แล้วจะมา
 อันลูกชายพลายแก้วเหมือนหนักหนา
 จะเลี้ยงลูกให้สึกกาย่าระคา

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ๒๕๑๓ : ๔๕-๔๗)

ส่วนหมู่บ้านดอนกระเตื้องนั้นอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านหนองขาวไป ๑ กิโลเมตรเศษ เดิมมีวัดโบสถ์เป็นวัดประจำหมู่บ้าน แต่ถูกพม่าเผาทำลายจนเสียหายมาก จึงเหลือให้เห็นเพียงซากเจดีย์บางส่วนเท่านั้น ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนหนองขาวโกวิทพิทยาคม

หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชแล้ว ราษฎรของหมู่บ้านดงรังและหมู่บ้านดอนกระเตื้อง ก็ได้มารวมตัวกันเป็นกลุ่มเดียว แล้วตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ที่หนองน้ำใหญ่แห่งหนึ่ง ชื่อว่า "หนองหญ้าดอกขาว" ซึ่งมีน้ำเพื่ออาศัยในการอุปโภคบริโภคได้นานวัน ประกอบกับอยู่ไม่ห่างจากหมู่บ้านเดิมเท่าใดนัก ต่อมาจึงนำชื่อหนองน้ำมาเป็นชื่อของหมู่บ้าน แต่การเรียกว่า "หนองหญ้าดอกขาว" นั้นยาวเกินไป จึงเรียกเพียง "หนองขาว"

ส่วนวัดใหญ่ดงรังและวัดโบสถ์นั้น เมื่อชาวบ้านตั้งหลักแหล่งแล้วก็ไม่ได้บูรณะ จึงถูกปล่อยทิ้งไว้เป็นวัดร้าง ชาวบ้านร่วมมือกันสร้างวัดขึ้นใหม่ในหมู่บ้าน โดยปลูกกุฎด้วยไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยหญ้าคา ๗-๘ หลัง ต่อมาจึงได้จัดสร้างพระอุโบสถและพระปรางค์ แต่ยังไม่สำเร็จเรียบร้อย

วัดที่สร้างขึ้นใหม่นี้อยู่ห่างจากหนองหญ้าดอกขาวประมาณ ๕-๖ เส้น ชื่อว่า "วัดหนองขาว" ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวบ้านหนองขาวและตำบลใกล้เคียงได้สร้างพระวิหาร และสร้างพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ขึ้นองค์หนึ่ง และเปลี่ยนกฎเดิมจากไม้ไผ่เป็นเครื่องไม้จริง ใช้จากมุงหลังคา ๔ หลัง เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเยี่ยมราษฎรและผ่านมาทางบ้านหนองขาว ก็ทรงพอพระทัยอย่างมาก จึงได้มีการตั้งชื่อวัดเสียใหม่ว่า "วัดอินทาราม" เพื่อให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ชาวบ้านจึงเรียกวัดหนองขาวว่าวัดอินทารามมาจนทุกวันนี้

บ้านหนองขาวเป็นหมู่บ้านใหญ่ที่มีความสำคัญ กล่าวคือ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี หมู่บ้านนี้เป็นที่ตั้งค่ายรบของพม่าและไทย ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จมายังกาญจนบุรี หมู่บ้านหนองขาวก็เป็นที่ตั้งพลับพลาประทับแรมของทุกพระองค์

จากการสำรวจเอกสารต่าง ๆ พบว่า หมู่บ้านหนองขาวมีปรากฏในพระราชพงศาวดาร ในช่วงแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระที่นั่งสุริยามรินทร์ หรือพระเจ้าเอกทัศ) โดยเรียกหมู่บ้านนี้ว่า "ดงรังหนองขาว" สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๕ : ๓๔๑-๓๔๒) ทรงกล่าวถึงไว้ในหนังสือ ไทยรบพม่า ว่า ในปี พ.ศ. ๒๓๐๘ พม่ายกทัพมาตีไทย โดยไม่ได้รบพุ่งเข้ามาอย่างศึกสามัญ แต่ทำการศึกมาโดยลำดับชั้น ถึง ๔ ชั้น โดยมีมังฆวนรธาได้ให้แม่ชะระโบ นายทัพหน้า คูมกองทัพมีจำนวนคน ๕,๐๐๐ ยกเข้ามาทางด้านพระเจดีย์สามองค์ เมื่อทัพพม่ามาถึงเมืองกาญจนบุรี พบกองทัพพระพิเรนทรเทพ เจ้ากรมตำรวจ พม่าตีกองทัพพระพิเรนทรเทพแตกเพราะมีจำนวนพลมากกว่า แล้วจึงยกทัพตามมาถึงลำน้ำราชบุรี ตั้งค่ายอยู่ที่ตำบลลูกแกแห่งหนึ่ง ตำบลตอกละออมแห่งหนึ่ง และข้ามฟากมาตั้งค่ายที่ดงรังหนองขาวอีกแห่งหนึ่งด้วย

เหตุการณ์ที่มังฆวนรธาเข้าตีทัพพระพิเรนทรเทพนี้ มีความเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านหนองขาว หรือ ดงรังหนองขาว ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ความว่า

ครั้นถึงเดือน ๗ มังฆวนรธาให้กองหน้าสามนาย พลห้าพัน ยกกองทัพเข้ามาเมืองกาญจนบุรี เข้าตีทัพพระพิเรนทรเทพแตกพ่าย

มา ทัพพม่ายกตามเข้ามาตั้งค่ายอยู่ตำบลบ้านลูกแก ขณะนั้นเรือถูก
 ค้ำมาจอดค้ำกันอยู่เป็นอันมาก พม่าลงไล่ฆ่าฟันตายในน้ำและบนบก
 และจับเป็นไปได้ก็มาก แล้วพม่ายกไปตั้งค่ายอยู่ ณ ตอกระออมและ
 ดงรังหนองขาว ให้ต่อเรือรบเรือไล่อยู่ที่นั่น แล้วจัดทัพให้ยกแยกกันไป
 ตีเมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี มิได้มีผู้ใดต่อรบ ยกครอบครัวหนีเข้าป่าไป
 ลี้ลับ พม่าเที่ยวไล่ค้นจับผู้คนครอบครัวได้บ้างแล้ว ยกกลับไปยังค่ายซึ่ง
 ตั้งอยู่นั้น และรอทัพต่อเรือฟิงชาวกองทัพทางเหนือ อยู่จนถึงปีระกา
 สัปตศก

(กรมศิลปากร, ๒๕๓๕ : ๑๓๙)

กองทัพพม่าของมังมหานรธาตั้งต่อเรืออยู่ที่ดงรังหนองขาวนี้นาน ๑ ปี ฝ่ายกองทัพของ
 เนเมียวสีหบดี ซึ่งยกทัพลงมาจากทางเหนือ เทียบปล้นทรัพย์จับผู้คนทางเมืองวิเศษไชยชาญ จน
 ชาวบ้านบางระจันเมืองสิงห์บุรีออกมาต่อสู้แต่ในที่สุดก็พ่ายแพ้ พม่าเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยาจนถึง
 วันสงกรานต์ปี พ.ศ. ๒๓๑๐ จึงเข้าพระนครได้ กรุงศรีอยุธยาจึงเสียกรุงครั้งที่ ๒

ต่อมา ในสมัยกรุงธนบุรี ชื่อหมู่บ้านดงรังหนองขาวปรากฏอีกครั้งในเหตุการณ์คราวรบ
 พม่าที่บางแก้ว เมืองราชบุรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๗ ในครั้งนั้น อแซพูนแก้ว แม่ทัพพม่าติดตามครัว
 มอญมาถึงเมืองเกาะตะมะ และให้ยุยงกองหัวนติดตามครัวมอญเข้ามาในเขตไทยทางด้านพระ
 เจดีย์สามองค์ พระเจ้าตากสินจึงจัดกองทัพเข้าสกัดพม่าที่บ้านบางแก้ว เขตเมืองราชบุรี บางส่วน
 ต่อสู้กันที่ดงรังหนองขาว การรบในครั้งนี้ พระยายมราชใช้ดงรังหนองขาวเป็นที่ถอยมาตั้งค่าย ดัง
 ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า

ฝ่ายตะแคงมรหนองยกกองทัพพลสามพัน ติดตามทัพพระ
 ยายมราชเข้ามาตั้งค่ายอยู่ ณ ปากแพรก อแซพูนแก้วเกณฑ์กองทัพ
 พม่าทัพรามัญหนุนเพิ่มเติมมาอีกพันหนึ่ง และกองพระยายมราชนั้น
 ถอยมาตั้งค่ายอยู่ ณ ดงรัง หนองขาว สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึง
 ดำรัสให้พระยาสินราชเดโช กับพระยาอินทรวชิต เจ้าเมืองวิเศษชัย
 ชาญถือพลสองพัน ยกหนุนไปช่วยกองทัพพระยายมราช...

(กรมศิลปากร ๒๕๓๕ : ๑๙๔-๑๙๕)

การรบในครั้งนี้ พม่าพ่ายแพ้ ถูกจับเป็นเชลยและถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมาก

ต่อมา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เสด็จประพาสเมืองราชบุรีและกาญจนบุรี การเสด็จประพาสครั้งนั้น หลังจากประทับแรมที่พลับพลาเมืองกาญจนบุรีแล้วก็ได้เสด็จมาประทับแรมยังพลับพลาบ้านหนองขาวด้วยเมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๔ ประทับแรมได้ ๑ คืน จึงเสด็จประพาสต่อไป ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ว่า

ในวันนั้นเกิดพายุพัด ฝนตกหนัก คนในค่ายหลวงป่วยเจ็บเป็นอันมาก โปรดฯ พระราชทานน้ำพระพุทธมนต์ให้รับประทาน คนที่ป่วยเจ็บก็หาย ไม่มีผู้ใดเป็นอันตราย เสด็จประทับแรมอยู่ ๕ ราตรี ทรงวัดแดดวัดดาว รุ่งขึ้นวันศุกร์ แรม ๑๔ ค่ำ เสด็จจากพลับพลาเมืองกาญจนบุรีมาถึงพลับพลาบ้านหนองขาว ล่วงมารดา ๓๕๐ เส้น ประทับแรมอยู่ราตรี ๑ รุ่งขึ้น ณ วันเสาร์ เดือน ๔ ขึ้น ๑ ค่ำ เสด็จจากบ้านหนองขาวมาถึงพลับพลาบ้านน้อย พรหมแดนเมืองกาญจนบุรี...

(เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ๒๕๐๔ : ๗๖)

ในรัชกาลต่อมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสไทรโยค เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๑ โดยเสด็จทางเดียวกับเมื่อครั้งที่เคยเสด็จเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๐ การเสด็จในครั้งนี้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องตามเสด็จไทรโยคขึ้น เป็นหนังสือ ๑๒ เล่มสมุดไทย โดยทรงพระราชนิพนธ์ให้เหมือนข้าราชการฝ่ายในแต่ง มีเนื้อความกล่าวถึงหมู่บ้านหนองขาวด้วยเช่นกันว่า

ตั้งแต่บ้านน้อยนามาตลอด
เพราะต้นไม้ที่ใหญ่ใหญ่ไม่มีใครมี
บ้านแห่งใดรั้วไม้รัวกสูงสูง
อีกอย่างหนึ่งกลัวเสี้ยนเหลือทน
ไม่แต่เรือนเรือกลสวนลั่นทั้งนั้น
พวกชาวบ้านมาดูอยู่นองเนือง
วัดหนองขาวคราวนี้ตีนักหนา
อยู่ข้างข้างของเข็ญเห็นผิดเคือง

ถูกแดดทอดนี้ร้อนด้วยร้อนจี๋
จนถึงที่หนองขาวที่หมู่บ้าน
ด้วยกลัวฝูงชะโมยะจะมาปล้น
แต่ก่อนมาวิ่งวนจนในเมือง
แต่บ่อน้ำก็กั้นคอกเขื่องเขื่อง
ต่างตั้งเครื่องบูชาหน้าบ้านเรือน
เกิดปัญหาอย่างดีไม่มีเหมือน
ดำเนินเรื่องปัญหาว่าดังนี้

พระวัดหนึ่งนั้นอยู่ข้างทางเสด็จ
 คอยถวายไชยข้างทางจรลี
 เห็นกระบวนม้านำแลตำรวจ
 ปลัด "ข" องค์หนึ่งมาถึงพลัน
 พวกเจ้าวัดเห็นว่ามาแต่ไกล
 พร้อมกันนั่งกระทั่งกันถึงพื้น
 ยังมีสมเด็จพระเจ้านามว่า "ก"
 ขึ้นนั่งหวักระดานหักชักสวดไป
 พระที่ตรงพื้นหักจักประมาณ
 ที่นั่งเคียงสูงเป็นหลั่นกันขึ้นมา
 พระผู้เป็นเจ้าวัดที่จัดแครง
 ให้ได้สวดรับเสด็จโดยทันควัน
 ต่อขึ้นไปเดินในหมู่ตำบลบ้าน
 เป็นสองหลังตั้งติดกันตามยาว
 ทางห้าร้อยสิบเส้นเป็นคำว่า
 เดินสองโมงสี่สิบห้ามาถึงพลัน
 ถัดคิดหักพักยั้งทั้งขึ้นรถ
 รถกับวอต่อกระชั้นทันกันมา
 ด้วยอยู่ที่ไม่มีต้นไม้ใหญ่
 ราษฎรพากันมาดาประดั่ง
 มีเขียนขันไต่พานตามบ้านนอก
 จัดตามจนมีคนละเล็กละน้อย
 ทรงปราไสไปทุกหน้าที่มา
 ฟังเหนือหน้าตามภาษาแปร่งสำเนียง
 ราษฎรเหล่านี้ที่มาเฝ้า
 มานั่งเล่าถึงเคยเฝ้าแต่ก่อนนั้น
 รับสั่งให้ไปแจกเงินประทาน
 สูงกว่าทูลหม่อมใหญ่ในเดี๋ยวนี้
 สิบเอ็ดปีมานี้อีกครั้งหนึ่ง
 จะเพศทูลว่ากระไรใช้เจ้าคะ

ปลูกฐานเสร็จคาดประำประจำที่
 แต่พื้นมีอะเพาะพระในวัดนั้น
 ก็ก้าวพรวดขึ้นไปนั่งตั้งจัดสรร
 ไปขอช่วยท่านเหล่านั้นจะยังยืน
 เป็นผู้ใหญ่จึงขยับไปที่อื่น
 ที่กลางแครงหักกรีนลงทันใด
 วจิงวางมาหาทันขอสักคำไม่
 ม้าที่นั่งนั้นใกล้สักสิบวา
 จมอยู่ในใต้กระดานเพียงแค่ป่า
 จะย้ายทำไปอย่างไรก็ไม่ทัน
 จะควรคิดแก้ไขไฉนนั้น
 ปัญหานั้นเป็นดังนี้มีเรื่องราว
 พอนมดยานประทับร้อนตอนหนองขาว
 จะขอกล่าวด้วยเวลาที่มานั้น
 กระบวนม้าเร็วสุดสุดขยับ
 รถผายผันระยะนี้ที่จะช้า
 ประมวณหมดเห็นจะสี่ชั่วโมงกว่า
 ที่พลับพลาร้อนรณพันกำลัง
 อายแดดแผดเข้าไปได้ข้างหลัง
 เห็นแต่มิ่งหน้าพลับพลากว่าห้าร้อย
 เข้าหลามสี่ห้ากระบอกลมมขนน้อย
 มานั่งคอยถวายล้อมอยู่พร้อมเพรียง
 ก็ชิงกันทูลสนองออกช่องเสียง
 บ้างถุ้งเถียงทานทัดขัดคอกัน
 คนแก่เฝ้าบางคนมีที่จำมัน
 เมื่อพระชันษาได้สิบสองปี
 ทรงสัจฐานจำไว้ได้ถ้วนถี่
 รับสั่งว่าอย่าให้ชี้ข้อช้านะ
 พระรูปซึ่งขงขึ้นจริงจริงหละ
 เสียงอะอะอ้ออ้ออิงคิงไป

ฟ้องพระยากาญจนบุรีว่าซื้อ
 ใจผู้ร้ายไม่ชำระละทิ้งไว้
 ทรงรับจะดับทุกข์ให้ตลอด
 ราษฎรทั้งสิ้นก็ยินดี
 แต่บ้านดาคนที่มาเฝ้าทั้งนั้น
 ผู้ใหญ่ได้บาทหนึ่งฟังวิญญาณ
 พวกหนึ่งนั้นพากันมาว่าเพลง
 รับสั่งให้เล่านิทานชาวบ้านจน
 แต่เพียงนิทานยายกะตา
 ช่างไม่เล่ากันเลยเห็นเป็นอัศจรรย์
 กลางคืนแต่พอพลบสลบหลับ
 จะเล่าได้ก็แต่ในราตรีกาล
 กล่าวกันว่าเหวดตาจะแข่งชก
 ด้วยกลางวันนั้นเวลาการงานมี
 ห้ามเช่นนี้จึงไม่มีเวลาเล่า
 ทามถึงการขับร้องเป็นลำนำ
 ในบ้านนี้มีแต่การวิ่งวัว
 แม้ว่าจับใครได้ต้องเกณฑ์
 เรียกกันว่าเพลงโคกกระไทย
 ชุ่มไปทั้งมูลสุนัขในกลางกอง
 นางตะกวดทองคำขึ้นรำแต่
 ที่คนอายุไม่ยอมรำทำเล่นตัว
 ถูกคู่ร้อง

เป็นหลายข้อเลี้ยวลดคตซีไพร่
 กำเรียบไปทั่วแขวงกาญจนบุรี
 จะให้ถอดเจ้าเมืองเสียจากที่
 เสียงเอิกเกริกมีทั้งพลับพลา
 ประทานเงินแจกปันเป็นนักษณา
 เด็กที่มาได้สลึงหนึ่งทุกคน
 เสียงครื้นเครงแก้ไขไม่ขัดสน
 เล่าไม่เป็นเลยสักคนในหมู่นั้น
 ที่ปลุกด้วยปลุกงาก็ฟังชัน
 ที่เวลากลางวันจะทำงาน
 นิทานเป็นเครื่องสำหรับคนอยู่บ้าน
 เล่านิทานกลางวันนั้นไม่ได้
 คิดดูก็ประจักษ์ได้ถ้วนถี่
 ผู้ที่ทำงานปวยการทำให้
 เพราะพวกบ้านนี้เขานอนแต่หัวค่ำ
 ก็ว่าจำไม่ได้ร้องไม่เป็น
 ตัวต่อตัวชายหญิงออกวิ่งเล่น
 ให้รำอย่างเกรเกรตามทำนอง
 ถ้าแม้ใครไม่รำทำขัดข้อง
 รับสั่งให้ลองร้องถวายตัว
 กระแท้รักระแท้แต่ต่างยิ้มหัว
 ตกรางวัลพันพัวก็พวยมา

โศกกระไทยเจ้าแม่เอ๋ย โศกกระไทยเจ้าแม่อา
 เจ้าไปไหนมา กินปลารำกับสาคร กินปลาทุกับลอดช่อง
 ต่างคนร้ายรำตามทำนอง ได้รางวัลยิ้มย่องสบายใจ

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๑๑ : ๕๔-๕๖)

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงกล่าวไว้ในพระราชนิพนธ์
 ตามเสด็จไตรโยคว่า คนในเมืองกาญจนบุรีต้องกินข้าวจากหนองขาวและบ้านน้อยและยังต้องซื้อ

ข้าวจากที่อื่น เพราะพื้นที่ในเมืองกาญจนบุรีส่วนใหญ่เหมาะแก่การทำไร่ โดยเฉพาะไร่ยาสูบ แต่ไม่เหมาะแก่การทำนา ดังที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า

จนหมากพลูอยู่ข้างจะขัดสน	แม้มกลองต้องทนส่งมาถึงนี้
นาเข้าทำไมใครจะได้ดี	กินเข้าที่หนองขาวแลบ้านน้อย
มักวิบัติขัดข้องด้วยน้ำท่า	เข้าปลาไมใครดีมีบอยบ้อย
ต้องกินข้าวต่างเมืองผิดเคืองคอย	เข้านับร้อยเกวียนมีที่เข้ามา

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๑๑ : ๖๒)

การเสด็จประพาสทroyโคในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งยังเป็นพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าวชิราวุธและพระราชมารดาได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาที่หมู่บ้านหนองขาวนี้อีกครั้งหนึ่ง โดยเสด็จพระราชดำเนินพร้อมลูกเสื่อป่า ลูกเสื่อทหาร ตำรวจ หยุดประทับที่บ้านตะพังตุ้ เขตอำเภอบ้านทวน และประทับแรมที่บ้านดอนมะขาม خاکลับเสด็จมาประทับแรมที่บ้านทวน ประทับร้อนบ้านหนองขาว และประทับแรมเมืองกาญจนบุรีการเสด็จหนองขาวครั้งนั้นมีราษฎรมาเฝ้ารับเสด็จมากมาย จมื่นอมรรตฤณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช) เรียบเรียงไว้ว่า

ณ วันจันทร์ ที่ ๒ กุมภาพันธ์ เสด็จจากบ้านทวน ระยะทาง ๓๐๕ เส้น ถึงที่ประทับร้อนบ้านหนองขาว ซึ่งยังมีรอยค้ำยใหญ่อยู่อีกแห่งหนึ่ง เวลาบ่ายยাত্রากะบวนเสด็จจากบ้านหนองขาวต่อมาอีก ๓๑๓ เส้น รวมระยะทาง ๖๑๘ เส้น ถึงเมืองกาญจนบุรี ดังที่ประทับแรมที่แนวค่ายเก่า ตำบลลิ้นช้างฝั่งใต้ ตรงเมืองกาญจนบุรีข้าม

ทางสถลมารคที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จคราวนี้ ยกไว้แต่ตอนตั้งแต่หนองขาวมาเมืองกาญจนบุรี เป็นท้องที่ซึ่งราษฎรมีตัวอยู่ในเวลานี้ และบางทีจะหลายชั่วคนมาแล้ว ยังไม่เคยเห็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของตนเสด็จเลย เพราะฉะนั้นแลเห็นได้ตลอดทางว่า ราษฎรพากันปีติยินดีที่จะได้รับเสด็จแลได้เฝ้าฯ ทิวหน้าที่จุดสำเนาเดินมารับเสด็จแต่บ้านไกล ๆ ก็มาก พวกที่บ้านอยู่ใกล้ทางเสด็จ บ้างตั้งน้ำ บ้างหาอาหารมีเข้าหาลามเป็นต้น มาคอยเลี้ยงคน

ตามเสด็จทุกระยะบ้าน ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับ ณ ที่ใด ราษฎรก็พากันเข้ามาขอเผื่อกราบถวายบังคม บางคนก็จัดเสียบียงอาหารบ้าง ของป่าบ้าง มาทูลเกล้าฯ ถวาย บางคนก็มากกราบบังคมทูลขอพระราชทานน้ำพระพุทธรูปเพื่อจะเอาไปเป็นสวัสดิมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเมตตาแก่ราษฎรผู้ที่น่าขอมาถวาย ก็พระราชทานเงินตอบแทน ส่วนที่กราบทูลขอน้ำพระพุทธรูปนั้น ก็ทรงส่งน้ำพระไชยวไลยพระราชทานไปตามปรารถนา โดยใช้ใบหญ้าคาขุบน้ำมนต์ประพรมให้ราษฎร จึงทำให้ราษฎรพากันปีติยินดีมากตลอดทาง

สำหรับเสื่อป่าและลูกเสื่อที่ได้โดยเสด็จพระราชดำเนินไปในกระบวนเสด็จครั้งนั้น เมื่อได้เห็นประชาชนชาวบ้านพากันตื่นตื่นออกมารับเสด็จเช่นนั้น ความเหน็ดเหนื่อยที่ได้ทรมานมาตลอดทางก็หายไปอย่างปลิดทิ้ง เพราะพากันรู้สึกว่าพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นพระบรมเดชานุภาพที่ใหญ่ยิ่งในผืนแผ่นดินไทย ยากนักที่อริราชศัตรูจะชักจูงให้เป็นอื่นไปได้ ดังพระบรมราชโองการพระราชทานเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗ ตอนที่ว่า "ถ้าจะตรวจดูตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ตลอดมา จะเห็นได้ว่า คนไทยต้องการอำนาจอันชอบธรรมเสมอหน้ากันหมด ในเมืองไทยเรามีคนอยู่สองชั้นเท่านั้นไม่มากกว่าสอง ชั้นหนึ่งคือพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นหัวหน้าซึ่งเขามอบให้คงไว้ซึ่งอำนาจทุกอย่าง เพราะว่าเขทั้งหมดไม่มีเวลาพอและอาจสามารถที่ต่างคนต่างถืออำนาจนั้นไว้ได้อีกชั้นหนึ่งคือคนไทยทั่วไป ถ้าใครจะมาแทรกแซงในระหว่างคนไทยกับพระเจ้าแผ่นดินก็ไม่ใคร่ได้รับความรักใคร่นับถือยกย่องของคนไทยนัก เพราะเหตุไร ? ก็เพราะเหตุที่มาดัดรอนอำนาจอันชอบธรรมของเขาเสีย คืออำนาจของพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นผู้เสมอหนึ่งกุลบิดาของเขา"

ส่วนราษฎรพวกชาวบ้านหนองขาว แขวงเมืองกาญจนบุรีนั้น ก็ถือว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้เคยเสด็จถึงบ้านหนองขาว ๒ ครั้ง แต่ครั้งหลังก็นับได้ถึง ๒๖ ปีเข้าบัดนี้ เมื่อทราบข่าวพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จผ่านบ้านหนองขาวคราวนี้ พวกชาวบ้านทุ่งสมอหนองขาวนัดแนะพร้อมใจกันจะเลี้ยงคนตามเสด็จ และรับเสด็จ

โดยลำพังตน เมื่อเสด็จไปถึงพลับพลาประทับร้อน ซึ่งตั้งไว้ ณ บ้าน
หนองขาว มีพระสงฆ์และราษฎรทั้งชายหญิงหลายพันคนจัดข้าว
หลามและสำรับมาตั้งอยู่เต็มบริเวณวัด พอเสด็จมาถึง กำนัน ผู้ใหญ่
บ้าน ที่เป็นหัวหน้า ก็เข้าไปกราบบังคมทูลขอรับพระราชทานพระบรม
ราชานุญาตเลี้ยงบรรดาผู้ที่ตามเสด็จให้ทั่วกัน เมื่อได้รับพระราชทาน
พระบรมราชานุญาตแล้ว ราษฎรชายหญิงก็พากันเชื้อเชิญพวกที่ตาม
เสด็จไปบริโภคอาหารที่จัดมา ราษฎรผู้เฒ่าของสำรับช่วยกันปฏิบัติ
เหมือนอย่างปฏิบัติพระ เติมตลอดไปในลานวัด ครั้นเสร็จการเลี้ยงคน
ตามเสด็จแล้ว พวกชาวบ้านหนองขาวที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่พากันเข้าไป
กราบบังคมทูลว่า ชาวบ้านหนองขาวได้เคยเวียนเทียนสมโภชพระบรม
รูปมาแต่ก่อนหลายครั้งแล้ว บัดนี้พระองค์เสด็จมาให้ราษฎรได้เฝ้าแล
ได้เห็นพระองค์ทั่วกัน ขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตเวียน
เทียนสมโภชพระองค์ให้สมกับที่ปัตติยนิตส์สักครั้ง ๑ เมื่อทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว พวกราษฎรจึงตั้ง
บายศรีและแว่นเทียนซึ่งได้ตระเตรียมไว้ พร้อมทั้งพิณพาทย์เครื่อง
ประโคม เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภช พระสงฆ์สวดชยันโต แลเครื่อง
พิณพาทย์ประโคมขึ้นพร้อมกัน ราษฎรต่างคนต่างอยากจะได้ถือแว่น
เทียน เวียนกันอยู่ช้านานนับด้วยชั่วโมงจึงได้ครบ ๓ รอบ บรรดาผู้ที่
ได้ตามเสด็จเมื่อได้แลเห็นความจงรักภักดีของพวกราษฎรซึ่งมี
ต่อพระเจ้าอยู่หัวของตน ก็พากันบังเกิดความปิติ และต้องออก
ปากชมราษฎรด้วยกันทั่วหน้า

ปรากฏการณ์ที่ราษฎรคนไทยทำพิธีตั้งบายศรีและ
เวียนเทียนสมโภชพร้อมด้วยพิณพาทย์เครื่องประโคม กอปร
ด้วยพระสงฆ์สวดชยันโตเช่นนี้ เป็นวัฒนธรรมของไทยแท้ที่ผู้
เขียนถือว่าเป็นประเพณีที่ดีของไทยเราซึ่งทำขึ้นอย่างไทยแท้ ที่
ราษฎรชาวกาญจนบุรีทำขึ้นถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในครั้ง
นั้น

(จมีนอมรดรุณารักษ์, ๒๕๑๔ : ๕๔-๕๕)

ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จ
ตรวจการณ์คณะสงฆ์ในมณฑลราชบุรี โดยเสด็จมาจากเมืองสมุทรสงคราม เมืองราชบุรี แล้วเข้าสู่

เมืองกาญจนบุรี การเสด็จตรวจการณ์คณะสงฆ์ที่เมืองกาญจนบุรีนี้ พระองค์ได้เสด็จมายังหมู่บ้านหนองขาวด้วย มีการบันทึกไว้ดังนี้

วันที่ ๔ ธ.ค. เข้าเสด็จขึ้นบนวัด ประทานของแจกแก่ข้าราชการ และชาวบ้านผู้มีหน้าที่ในการรับเสด็จแล้ว ครั้นถึงเวลาเช้า ๓ โมง เสด็จบทรออกจากวัดชัยชุมพล พร้อมด้วยคณะสงฆ์และคฤหัสถ์ตามเสด็จเพื่อเสด็จทอดพระเนตรวัดข้างตอน มีพระสงฆ์ ข้าราชการ และราษฎรรวมกันเป็นอันมากตามเสด็จ พวกราษฎรชาวบ้านหนองขาว จัดเกวียนมารับเสด็จ เป็นเกวียนทำขึ้นเฉพาะคราวนี้เองเล่ม ๑ สำหรับทรง และเกวียนสำหรับบรรทุกสิ่งของด้วยหลายเล่ม แต่ไม่ได้ทรงไปที่เดียว เสด็จบทรไปทางทิศตะวันออกแห่งเมือง ตามทางที่เสด็จไปเป็นทางเกวียน มีป่าไผ่และพันธุ์ไม้เตี้ยขึ้นอยู่ดาดชายทั้ง ๒ ข้างทาง เสด็จไปยังไม่ได้ถึงไหน ก็พอฝนตก เสด็จทิ้งฝนต่อไปอีกราวครึ่งชั่วโมง ฝนจึงขาดเม็ด

เวลาเช้า ๔ โมง ๔๐ นาที เสด็จถึงศาลาใหม่ในย่านกลางทาง อันมีระยะทางจากเมืองไปประมาณ ๑๕๐ เส้น เสด็จแวะประทับเสวยเพลที่ศาลานี้แล้ว เสด็จไปอีกราว ๑๕๐ เส้นเศษ เมื่อจวนถึงบ้านหนองขาว เสด็จขึ้นทรงเกวียนฉลองศรีทรา พวกชาวบ้านรุมกันลากด้วยความยินดี

เวลาบ่าย ๑ โมง ถึงวัดหนองขาว อำเภอรังษนาย มีพระสงฆ์ และราษฎรชาวบ้านทั้งหญิงทั้งชายคอยเฝ้ารับเสด็จแน่นวัด มีประโคมปี่พาทย์ เสด็จเข้าทรงนมัสการพระในโบสถ์แล้ว เสด็จไปประทับที่ศาลา ทรงปรารภถึงการที่ราษฎรพากันมาทำความเคารพต้อนรับเสด็จ ทรงแสดงพระธรรมเทศนาด้วยเรื่องความเคารพในบุคคลควรเคารพจบแล้ว เสด็จไปประทับเก้าอี้ที่กลางลานวัด ประทานด้วยสายสิญจน์ผูกข้อมือเด็กแล้ว ทรงพระดำเนินทอดพระเนตรสถานที่ต่าง ๆ ในวัดนั้นแล้ว เสด็จขึ้นประทับบนพลับพลาที่ประทับแรมฯ

เวลาบ่าย ๒๔ นาที เสด็จลงประทับที่ศาลา มีพวกราษฎรพากันมาเฝ้ามากมาย ทรงนำพระสงฆ์สวดมนต์ และทรงทำน้ำมนต์ด้วย จบแล้วประทานน้ำพระพุทธมนต์แก่ราษฎรเหล่านั้น แล้วทรง

แสดงพระธรรมเทศนาด้วยเรื่องอุบายให้เกิดสุข จบแล้ว พวกกรรมการ
อำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และราษฎรในตำบลนั้น กราบทูลขอ
ประทานพระอนุญาต เพื่อทำพิธีสมโภชในการที่เสด็จมาถึงแขวงนี้ ดุจ
ที่แขวงเมือง เสร็จพิธีแล้ว เวลา ๒ ทุ่ม ๔๐ นาที เสด็จขึ้นพลับพลาที่
ประทับ โปรดให้พระสงฆ์วัดนี้เฝ้า ทรงปราศรัย ตรัสถามความเป็นไป
แห่งวัดและพระสงฆ์ และประทานของแจกแล้ว เสด็จพักฯ

วัดหนองขาว ที่ประทับแรมคืนวันนั้นนั้น เป็นวัดประจำตำบล
มีของก่อสร้างเป็นหลักฐาน อุโบสถก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้อง
ซิเมนต์ ศาลาการเปรียญมุงกระเบื้องไทย มีกุฏิ ฝากระดานเป็นหมู่
ใหญ่ ปลุกได้แถวได้แนวกันดี แม้การรักษาวัดก็สะอาดเรียบร้อย เห็น
ได้ว่ารักษาดีเป็นปกติ มีพระสงฆ์ ๒๒ รูป พระครูจริยาภิรัตเป็นเจ้า
อาวาส ได้ทราบที่เจ้าอาวาสเป็นผู้หมั่นเอาใจใส่ในการปฏิสังขรณ์
และเอื้อเพื่อต่อกิจวัตร รู้จักควบคุมบริษัทบริวารให้อยู่ มีผู้นิยมนับถือ
มาก ทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านทั่วไปฯ ตามบ้านดอนอย่างนี้ การขังน้ำ
ไว้ใช้คราวแล้งเป็นสำคัญ ที่วัดหนองขาวนี้มีสระขังน้ำไว้ ๒ สระ สระ
หนึ่ง ๗ บันเป็น ๒ ห้อง มีทางรับน้ำมาจากเขาฯ

บ้านหนองขาวนี้ เป็นตำบลใหญ่ มีคน ๒,๐๐๐ ขึ้นไปหา
๓,๐๐๐ มีกำนัน ๒ นาย เดิมบ้านตั้งเนื่องกันเป็นหมู่เดียว เกิดไฟ
ไหม้ขึ้นลุกลามบ้านเรือนเป็นอันมาก แต่นั้นจึงแยกออกตั้งเป็น ๒ หมู่
ชาวบ้านหาเลี้ยงชีวิตด้วยการทำนาและตัดไม้เป็นพื้น เป็นผู้มี
อันจะกิน แต่ได้ยินว่ามีหมอมวยมายั่วให้เล่นหอยยากจนลงไป ถึง
ต้องขายนาที่มีฯ สังเกตคนที่มาเป็นผู้มีอัธยาศัยดี มีใจเฟื่อแผ่ เอื้อ
เพื่อในการบุญ มีความนิยมชมชื่นในการเสด็จ ประทับ ณ ที่ใด
ต่างไปนั่งออกกัน ณ ที่นั้นฯ

เมื่อราว ๓๑ หรือ ๓๒ ปีล่วงมาแล้ว (๒๔๒๕) ได้เสด็จจุดงค์
มาแรมที่ตำบลนี้คืนหนึ่ง ตรัสถามหาผู้ได้เคยดักบาตร ไม่พบตัวแล้วฯ

วันที่ ๙ ธ.ค. เวลาเช้า เสด็จไปทรงรับบาตรตามหมู่บ้าน
ราษฎรในตำบลนั้น พวกราษฎรพากันออกดักบาตรมาก มีจำนวนตั้ง
แต่ ๑๐๐ รายขึ้นไป เสด็จไปไม่ได้ถึงไหนก็เต็มบาตร แล้วเสด็จกลับมา
ประทับที่ศาลา ประทานพระธรรมเทศนา อนุโมทนาภักตทานของ
ทายก แสดงอัปมาทธรรม จบแล้ว ทรงรับประเคนสำหรับคาวหวานของ

ราษฎรชาวบ้าน ซึ่งนำมาถวายประมาณ ๓๐๐ ราย ทรงรับอยู่ราวหัว
โมงหนึ่งจึงเสร็จ แล้วเสวยเช้าพร้อมด้วยพระสงฆ์ ครั้นเสวยและทรง
อนุโมทนาแล้ว ประทานพัทธรามหาสมณุตมาภิเชกแก่พระครูจริยา
ภิริตเป็นประสาทการ ประทานหนังสือธรรม และผ้าเช็ดหน้าแจกแก่
พวกราษฎรที่เป็นผู้ใหญ่ ประทานด้ายสายสิญจน์ผูกข้อมือเด็กฯ

เวลาเช้า ๓ โมง ๑๕ นาที เสด็จจากวัดหนองขาวเพื่อทอด
พระเนตรวัดในตำบลบ้านดอนต่อไปอีก มีราษฎรชายหญิงตามเสด็จ
เป็นหมู่ใหญ่ ทรงพระดำเนินไปตามทางเกวียน ผ่านทุ่งนาและป่า
ละเมาะ ระยะทางราว ๑๐๐ เส้น เสด็จถึงวัดทุ่งสมอที่ประทับร้อนเวลา
๔ โมง ๔๕ นาที พอดีฝนตก ณ ที่นี้ มีพวกชาวบ้านเตรียมสำรับคาว
หวานมาคอยถวายประมาณ ๑๐๐ ราย เสด็จประทับที่ศาลาการ
เปรียญ ทรงรับประเคนแล้วเสวยพร้อมด้วยพระสงฆ์แล้ว เสด็จขึ้นสู่
ธรรมาสน์ ประทานพระธรรมเทศนา ทรงแสดงกัลยาณธรรม ๕ และ
ทรงอนุโมทนาแล้ว ประทานของแจกตุกที่อื่น ๆ แล้ว เสด็จเข้าทรง
นมัสการพระในโบสถ์ ทรงพระดำเนินทอดพระเนตรสถานที่ต่าง ๆ ใน
วัดฯ

วัดนี้พื้นที่รักษาดี มีอุโบสถก่ออิฐ ฝากระดานเป็นหลักฐาน
พอสมควรแก่ตำบล มีพระสงฆ์ ๑๐ รูป เจ้าอธิการทา เจ้าคณะหมวด
ตำบลนี้ เป็นเจ้าอาวาส ทรงแนะนำเจ้าคณะเมืองให้เอาใจใส่รักษาไว้
เพราะเป็นวัดประจำตำบล สมควรรักษา และบำรุงให้มากกว่าวัดใน
ตำบลที่มีมากจนตื่นในตำบลที่มีวัดมากอยู่แล้ว แม้บางวัดจะร้างไป
บ้าง ก็ยังมีวัดอื่นเหลืออยู่ แต่ถ้าวัดเฉพาะตำบลร้างเสียแล้ว พวกชาว
บ้านจักไม่มีที่ทำบุญและที่อาศัย เสด็จขึ้นประทับบนกุฏิ เจ้าอธิการทา
ผู้เป็นเจ้าอาวาสนำพระสงฆ์วัดนี้เฝ้า ประทานพระโอวาทแก่พระสงฆ์
ให้รู้จักผูกสามัคคีตั้งต้นแต่ในเพื่อนสหพรหมจารีด้วยกัน ตลอดจนทำ
ความปรองดองกับชาวบ้าน และตรัสแนะนำพวกราษฎรชาวบ้านผู้มา
ประชุมเฝ้าอยู่ในที่นั้น ให้ช่วยกันเอาใจใส่บำรุงวัดในตำบลของตน
ตรัสกับพระสงฆ์และชาวบ้านอยู่โดยสมควรแก่เวลาแล้ว เวลาบ่าย ๑
โมง ๓๕ นาที เสด็จจากวัดทุ่งสมอต่อไป

เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง เสด็จถึงศาลาทำเสา มีพวกราษฎรชาวบ้านมาเฝ้าคอยรับเสด็จอยู่ที่นั่นประมาณ ๖๐ คนเศษ และตั้งโรงเลี้ยงน้ำร้อน ทรงหยุดพักเสวยน้ำร้อน ประทานจ่ายสายสิญจน์แก่เด็กบุตรราษฎรบางคน แล้วทรงพระดำเนินต่อไป ระยะทางราว ๒๐๐ เส้น เสด็จถึงวัดบ้านทวน แขวงบ้านทวน เวลาบ่าย ๔ โมง เจ้าอธิการม่วงกับพระสงฆ์ในแขวงนี้ประมาณ ๔๐ รูป พร้อมด้วยราษฎรชาวบ้านประมาณ ๕๐๐ คอยเฝ้ารับเสด็จ เสด็จเข้าทรงนมัสการพระในโบสถ์แล้ว เสด็จออกมาประทับหน้าโบสถ์ ประทานโอกาสให้พวกราษฎรได้เฝ้าทั่วกัน ประทานจ่ายสายสิญจน์ผูกข้อมือเด็กแล้ว เสด็จขึ้นประทับบนพลับพลาครุหนึ่ง แล้วเสด็จทอดพระเนตรบนกุฏิ อันเป็นที่อยู่แห่งพระสงฆ์วัดนี้ ประทับที่กุฏิเจ้าอธิการม่วง เจ้าอาวาสครุหนึ่ง ทรงพระดำเนินทอดพระเนตรสถานที่ต่าง ๆ ในวัดทั่วแล้ว เสด็จกลับขึ้นพลับพลาที่ประทับฯ

เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จออกให้พระสงฆ์วัดนี้เฝ้าที่พลับพลา ตรัสถามความเป็นไปแห่งการพระศาสนาและพระสงฆ์ในวัดแขวงนี้แล้ว ประทานพระโอวาทในทางสมณปฏิบัติ และของแจกทั่วกันในเวลานั้น พวกราษฎรยังพากันมาคอยเฝ้าอยู่ที่ข้างพลับพลาอีก ตรัสอุปนิสินนกถา ทรงพรรณนาโทษของการพนันว่าเป็นอบายมุข คือปากทางแห่งความฉิบหาย ตรัสอยู่พอสมควรแก่เวลาแล้วเสด็จพักฯ

วัดบ้านทวนที่ประทับแรมนี้ เป็นวัดประจำตำบล มีพระสงฆ์ ๑๙ รูป เจ้าอธิการม่วงเป็นเจ้าอาวาส เป็นอุปัชฌายะในตำบลนี้และตำบลใกล้เคียง มีอายุ ๔๐ ปี แต่แข็งแรง มีรูปสมบัติเป็นสง่า มีกิริยามารยาทเรียบร้อยสมเป็นผู้ใหญ่ เอาใจใส่ในการวัดการพระศาสนา เป็นผู้รู้สึกต่อกรณียะ เมื่อเสด็จถึงกาญจนบุรี ยังเดินทางไปรับเสด็จถึง ๖๐๐ เส้น ไม่วางตนเป็นผู้ชราและอยู่เฉยเสีย ยังทูลการงานได้คล่องแคล่ว ตรัสว่า ทรงเสียดายว่าเพิ่งมาทรงรู้จักท่านเมื่อภายหลัง ไม่เช่นนั้นจักได้ท่านเป็นกำลังพระศาสนาอีกรูปหนึ่ง ได้ประทานพัทธรามหาสมณุตมาภิเชก เป็นประสาทการฯ วัดนี้มีฐานพอใช้ได้ อุโบสถก่อใหม่ หลังใหญ่ กุฏิ เครื่องไม้มุงแฝก พลับพลาที่ประทับก็เป็นเช่นกัน เป็นของปลูกขึ้นมาใหม่ใน ๒-๓ วันนี้ ฝาทำไม้ทันทัน ยืมผ้า

เดินทหทารหุ่ม แต่เดิมในหมายเสด็จไม่ได้กะเสด็จถึงตำบสนี้ เสด็จ
เพียงตำบสนองขาว ต่อเมื่อเสด็จถึงกาญจนบุรีแล้วทรงพระปรารภ
ถึงเจ้าอธิการม่วงว่าชราแล้ว ยังมีแกใจมารับเสด็จ ควรจะเสด็จตอบถึง
วัดบ้านทอนบ้าง ทั้งจะได้ทอดพระเนตรวัดอื่นอีกด้วย เจ้าอธิการม่วง
ทราบความแล้วรีบทูลลากลับมาจัดการปลุกพลับพลารับเสด็จ ปลุก
ขึ้นได้เร็วพอใช้ นอกจากนี้ยังทอดสะพานไม้กระดานข้ามคลองบ้าน
ทอนอีก

วันที่ ๑๐ ธ.ค. เป็นวันเสด็จกลับ พวกชาวบ้านนำ
ภัตตาหารมาถวาย ทรงรับประเคนแล้วเสวยเข้าบสนศาลาการเปรียญ
พร้อมด้วยพระสงฆ์ผู้ตามเสด็จ แล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนา และ
ทรงอนุโมทนา แล้วประทานของแจก เวลาเช้า ๓ โมง ๑๓ นาที เสด็จ
ออกจากวัดบ้านทอน ทรงใคร่จะลองทรงเกวียนเทียมกระบือ กำหนด
เล็กจัดมาถวาย เสด็จขึ้นทรง กำหนดเล็กเป็นผู้ขับเอง พระตามเสด็จก็
ขึ้นเกวียน ทางเกวียนบางแห่งเป็นที่ลุ่ม มีน้ำ พวกชาวบ้านผู้จงรักภักดี
เข้าช่วยกันพยุงบึงเกวียนดังว่าจะแบกไปได้

เวลา ๔ โมงครึ่ง เสด็จถึงวัดห้วยสะพาน พระอธิการหล้า
เจ้าอาวาสวัดนี้พร้อมด้วยพระลูกวัด ๑๓ รูป ยืนแถวสวดชัยมงคล
คาถารับเสด็จที่ริมทางเข้าวัด เสด็จลงจากเกวียน ทรงพระดำเนินทอด
พระเนตรสถานที่ต่าง ๆ ในวัดนั้น ๆ วัดห้วยสะพานนี้มีอุโบสถก่อ ศาลา
การเปรียญมุงกระเบื้อง ฎฎเป็นเครื่องไม้ภูมิฐาน วัดพอใช้ได้ เวลาจวน
เพล เสด็จขึ้นบสนศาลาการเปรียญ มีพวกราษฎรชาวบ้านจัดภัตตาหาร
มาอังคาสพระสงฆ์เต็มศาลา เสวยแล้ว ประทานพระธรรมเทศนา
อนุโมทนาภัตตาหารของชาวบ้านจบแล้ว ประทานด้ายสายสิญจน์ผูก
ข้อมือเด็ก ประทานของแจกแก่พระสงฆ์ และพวกชาวบ้าน

เวลาบ่าย ๑ โมง ๔๑ นาที เสด็จบทรจากวัดห้วยสะพาน
ต่อไป ป่าย ๒ โมง ๓๔ นาที ถึงตำบสนห้วยหลุม มีพวกราษฎรห้วยสมอ
มาตั้งประรำคอยเลี้ยงน้ำร้อน รวมทั้งผู้มาคอยเฝ้ารับเสด็จด้วย
ประมาณ ๒๐๐ คนเศษ เสด็จประทับเสวยน้ำร้อนครุ่นหนึ่ง แล้วเสด็จต่อ
ไป พอถึงลำห้วย พบพวกราษฎรชาวบ้านหนองขาวเป็นอันมากนำ
เกวียนมารับเสด็จจอดไว้กลางทาง โยงเชือกสำหรับลากเต็มหนทางไม่

มีที่หลัก ได้ทราบว่าเขาตั้งใจจะนำไปรับเสด็จมาจากวัดห้วยสะพาน แต่พวกชาวบ้านทุ่งสมอ ผู้มาตั้งเลี้ยงน้ำร้อนไม่ยอมให้ผ่านตำบลของเขาไป ต่างตั้งรับเสด็จเป็นตำบล ๆ เป็นการสนุกขึ้นบาน ต้องเสด็จขึ้นทรงเกวียน คนลากสนุกสนาน ประมาณจำนวนไม่ถนัด เชือกไม่พอจึงเข้าบ้านตามทางเขาเชือกมาต่อเข้าอีกโดยลำดับมา แต่หน้าเกวียน คนลากขัดเค็มทาง แผลออกไปไม่น้อยกว่า ๑ เส้น ๒ วา ถึงที่น้ำลึกลึกหน่อย ช่วยกันยกเกวียนลอยทีเดียว ตามทางแห่งคนย่ำเป็นฝุ่นฟุ้ง

เวลาประมาณ ๔ โมง ๒๗ นาที ถึงวัดหนองขาว มีพระสงฆ์ และพวกชาวบ้านคอยเฝ้ารับเสด็จแน่นวัดดูจครวาก่อน พวกราษฎรแสดงอาการสนทสนมยิ่งขึ้น เสด็จลงจากเกวียน ประทับที่ร้าน ได้ดั้นไม้ไผ่ปลัดปลาดำ ประทานโอกาสให้ราษฎรได้เฝ้า แล้วเสด็จขึ้นปลัดปลาดำ เวลាយ่ำค่ำ เสด็จลงประทับที่ศาลา ประทานธรรมเทศนา ปกติกะแก่ชาวบ้านผู้มาคอยเฝ้า จบแล้ว พวกกรรมการอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และราษฎร เฝ้าถวายดอกไม้ธูปเทียน ประทานเหรียญ หนังสือธรรม และผ้าเช็ดหน้า เป็นของแจกทั่วกันแล้ว เวลา ๒ ทุ่ม ๔๒ นาที เสด็จขึ้นปลัดปลาดำ

วันที่ ๑๑ ธ.ค. เสด็จจากบิณฑบาตแล้ว ประทับที่ศาลาการเปรียญ มีพวกราษฎรชาวบ้านนำสำรับคาวหวานมาถวาย ประมาณ ๒๐๐ รายเศษ เสวยแล้ว ทรงอนุโมทนาพร้อมด้วยพระสงฆ์ ประทานของแจกแล้ว เวลาเช้า ๓ โมง ๑๗ นาที เสด็จจากวัดหนองขาวพร้อมด้วยคณะสงฆ์ผู้ตามเสด็จ ระยะทางราว ๑๕๐ เส้น

เวลา ๔ โมง ๔๒ นาที เสด็จถึงห้วยนาคราช ที่ประทับร้อน มีพวกราษฎรชาวบ้านดอนเจดีย์ (ไม่ใช่ที่แขวงสุพรรณบุรี) มาตั้งปะรำ และนำสำรับคาวหวานมาคอยถวายอยู่ในที่นั้นประมาณ ๑๐๐ ราย เขาเดินทางมาราว ๒๐๐ เส้น ประทับเสวยเพลที่ปะรำพร้อมด้วยพระสงฆ์ประทานพระธรรมเทศนาและทรงอนุโมทนาแล้วประทานของแจก

เวลาบ่าย ๑ โมง ๕ นาที เสด็จต่อจากห้วยนาคราชต่อไป ระยะทาง ๑๖๗ เส้น เวลาบ่ายโมง ๔๑ นาที ถึงวัดศรีโละ ตำบลท่าม่วง อำเภอวังขนาย กระบวนเรือล่องลงมาจอดคอยรับเสด็จอยู่ที่วัดแล้ว พระสงฆ์วัดนั้นมีเจ้าอธิการพรต เจ้าอาวาส เป็นหัวหน้า พร้อม

ด้วยราษฎรในตำบลนั้นประมาณ ๓๐๐ คนเฝ้ารับเสด็จ เสด็จประทับที่ ศาลาการเปรียญ ทรงปฏิสังขาร และอำนวยการแก่ผู้รับเสด็จ ส่งเสด็จ แล้ว เสด็จลงประทับเรือที่นั้ง เพื่อเสด็จกลับคืนเมืองราชบุรี โปรดให้ พระครูวิสุทธิรังสี เจ้าคณะเมือง และพระสังฆาภิรมย์ ผู้ว่าราชการเมือง ตามเสด็จมาในเรือที่นั้งฯ

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗ : ๔๔๗-๔๕๓)

จากหลักฐานเอกสารที่รวบรวมได้นี้แสดงให้เห็นลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านและ ลักษณะของชาวบ้านหนองขาวหลายประการ คือ บ้านหนองขาวเป็นหมู่บ้านใหญ่ บ้านของชาว หนองขาวจะมีรั้วไม้รวกสูง ทั้งนี้เพราะมีโจรและเสือชุม ในบ้านมักมีบ่อน้ำเก็บกักน้ำไว้ใช้ ประชา ชนนับถือศาสนาพุทธและทำนุบำรุงวัดของตนเป็นอย่างดี ประชาชนรักความยุติธรรมและมีความ กกล้าหาญ ดังจะเห็นได้จากการทูลฟ้องให้ปลดพระยากาญจนบุรีที่ขอร้องรับบังหลวง ไม่เอาใจใส่ ทุกข์สุขของราษฎร นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่มีความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียว มีธรรมาศยดี มีใจเอื้อ เพื่อเผื่อแผ่ และมีความจงรักภักดีต่อสถาบันศาสนาและพระมหากษัตริย์อย่างยิ่ง ชาวบ้านหนอง ชาวทำนาเป็นหลัก มีลำเหมืองพุดเหนือ ๆ แปร่ง ๆ มีการวิ่งวัวและเล่นเพลงพื้นบ้านต่าง ๆ

พระธรรมคุณาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี กล่าวถึงบ้านหนองขาวว่า

บ้านหนองขาวเป็นหมู่บ้านที่ใหญ่มาก หากไม่นับตลาดในตัวเมืองแล้ว ก็จะต้องนับว่า เป็นบ้านใหญ่หมู่บ้านหนึ่งของจังหวัด กาญจนบุรี และประชาชนชาวหนองขาวนั้น มีความเป็นหนึ่งอยู่ หลายประการ คือ

๑. รักบ้านและพวกพ้องมาก หากไปที่ใดถ้ารู้ว่าเป็นชาว หนองขาวแล้วจะช่วยเหลือและรักกันดุจพี่น้อง
๒. การอดทนและขยันนั้นเป็นเยี่ยม หนักเอาเบาสูทุกรูปแบบ
๓. มัธยัสถ์ถือค้อมดีมาก การใช้จ่ายหากไม่จำเป็นจริง ๆ แล้ว ไม่ค่อยใช้จ่ายอย่างฟุ้งเฟ้อ
๔. ความสามัคคีร่วมกันดีมาก ถ้าเป็นเพื่อส่วนรวมแล้ว ร่วมใจกันทำจริง ๆ

ดังที่ปรารถมานี้ก็พอจะชี้ให้เห็นว่า แม้อดีตชาวหนองขาว ก็คงจะเป็นมาอย่างนี้เช่นกัน เพราะฉะนั้นจึงลงความเห็นว่า ชาวบ้านหนองขาวนั้น อดีตกับปัจจุบันเหมือนกันแทบทุกอย่าง

(อดีตเรื่องรongsบ้านหนองขาว, ๒๕๔๑ : ๑)

ประวัติของบ้านหนองขาวดังที่แสดงมาในข้างต้น เป็นประวัติที่ได้จากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ แต่เมื่อได้ถามประวัติของหมู่บ้านหนองขาวจากชาวบ้านแล้ว มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นพระ ครูอาจารย์ ฯลฯ จะบอกให้ไปถามจากร่างทรงแม่ย่านหนองหญ้าดอกขาว คือ นางมะลิ นาคะ อายุ ๗๖ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓๑ หมู่ ๑๐ ตำบลหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี นางมะลิให้สัมภาษณ์ว่าเป็นร่างทรงแม่ย่านหนองหญ้าดอกขาวมาแล้ว ๙ ปี (นางมะลิ นาคะ, สัมภาษณ์ ๙ มีนาคม ๒๕๔๒) การถามประวัติหมู่บ้านจะต้องถามในขณะที่ประทับทรงเท่านั้น เพราะถ้าไม่ประทับทรง นางมะลิจะไม่รู้และไม่สามารถเล่าให้ฟังได้

ผู้วิจัยได้รับแถบบันทึกเสียงการประทับทรงแม่ย่านหนองหญ้าดอกขาว ซึ่งบันทึกเมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๐ จากผู้ช่วยศาสตราจารย์สุภัญญา ภักตราชัย ข้อมูลจากแถบบันทึกเสียง แสดงให้เห็นว่าในการเล่าประวัติหมู่บ้านจะเน้นไปที่ประวัติของแม่ย่านหนองหญ้าดอกขาว และเทพารักษ์ซึ่งอยู่ตามศาลเจ้าต่าง ๆ ในหมู่บ้านว่ามีความเป็นมาอย่างไร โดยจะเล่าว่า หมู่บ้านนี้มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และเล่าถึงเหตุการณ์ที่พม่าเข้าตีกรุงศรีอยุธยา สรุปความได้ดังนี้

แต่ก่อน แม่ย่านหนองหญ้าดอกขาวอาศัยอยู่ในเขาสอยดาวอย่างลำบากแต่เพียงผู้เดียว ต่อมาแม่ย่านได้เก็บเด็กที่ถูกนำมาทิ้งไว้ในป่ามาเลี้ยงไว้เป็นลูก เด็กที่เก็บมาเลี้ยงไว้มี ๔ คน เป็นชาย ๒ คน ชื่อ เขียวกับโต และหญิง ๒ คน ชื่อลูกเลากับหัวทอง เมื่อเลี้ยงมาจนเติบโตใหญ่ ลูก ๆ ก็หนีแม่ย่านมาเป็นเทพารักษ์ซึ่งปัจจุบันประทับอยู่ตามศาลต่าง ๆ ในหมู่บ้านหนองขาว

เมื่อแม่ย่านกลับจากหาผลไม้มาให้ลูกกินก็ไม่พบลูกจึงออกตามหาจนพบ แต่ลูกก็ไม่เหลือวแล แม่ย่านจึงต้องหาบของที่ติดตัวมาด้วยร่อนเร่ไปจนกระทั่งมาพบหนองน้ำใหญ่แห่งหนึ่ง จึงวางหาบลงหมายจะกินน้ำ ขณะที่วกน้ำจะดื่มก็มีมือชูขึ้นมาถึงหัวไหล่ โผล่ขึ้นมากลางหนองน้ำแล้วก็หายไป แม่ย่านจึงอธิษฐานขออยู่ที่หนองน้ำนี้ โดยอธิษฐานว่า ถ้าจะให้อยู่ที่ขออย่าให้มีมือโผล่ขึ้นมาอีกเลย หลังอธิษฐานแล้วก็ไม่มีมือโผล่ขึ้นมา จึงปลุกบ้านเล็ก ๆ อาศัยอยู่ที่นี้ และเรียกว่า "หนองหญ้าดอกขาว"

บริเวณหนองหญ้าดอกขาวมีต้นไม้ขึ้นเป็นจำนวนมาก และมีสัตว์ป่ามากมาย ในหนองน้ำนี้มีหญ้าดอกขาวและดอกบัวขาวขึ้นอยู่ ต่อมาก็มีคนเอาวัวมาเลี้ยงที่หนองน้ำนี้และก็เริ่มมีคนเข้ามาอาศัยมากขึ้น

เมื่อแม่ย่ามาอยู่ที่นี้แล้วลูก ๆ ก็ไม่มาหา เพราะรังเกียจว่าแม่ย่าแก่ แม่ย่าจึงต้องไปอาศัยวัดโบสถ์ ซึ่งเป็นวัดประจำหมู่บ้านดอนกระเดื่อง แต่ก็ถูกสิงขารซึ่งเป็นเจ้าของที่คอยไล่กัด แม่ย่าจึงต้องกลับมาอยู่ที่หนองน้ำตามเดิม แต่บ้านที่ปลูกไว้ก็ทั้งหมด จึงต้องอาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ ไม่มีบ้านอยู่

ในตอนเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พม่ายกทัพมาทางทิศตะวันออกเข้ามาทำลายวัดและของเก่า วัดโบสถ์และวัดใหญ่ตรงรังถูกทำลาย พม่าเข้ามาพบกับไทยที่ดอนเจดีย์ (จังหวัดกาญจนบุรี ไม่ใช่สุพรรณบุรี) ชาวบ้านเอาโซ่ไปมัดเจดีย์ไว้ไม่ให้พม่าทำลาย แต่พม่ามากันมากมายจนไม่สามารถต้านทานได้ ในครั้งนั้น แม่ย่าช่วยต้านทานพม่า โดยเอาน้ำตาต่างน้ำมนต์พรหมไปตามที่ต่าง ๆ ที่พม่าเผาทำลาย จนไฟดับ จึงเหลือเป็นซากปรักหักพังให้เห็นมาจนปัจจุบัน ยายกุเลาก็ช่วยแม่ย่าดักค่านอยู่ทางทิศตะวันออก แม่ย่าก็ส่งน้ำตาไปให้พรหมเพื่อรักษาถิ่นฐานไว้ ตั้งแต่แม่ย่ามาอยู่ที่นี้ก็เห็นพม่าเข้ามาทำสงครามกับไทยครั้งนี้เพียงครั้งเดียว

เมื่อลูกทั้ง ๔ ของแม่ย่าหนีมานั้น ลูกเขียวซึ่งเป็นลูกคนโตมาบวชเป็นพระ ส่วนลูกโตซึ่งเป็นลูกคนรองมาบวชเป็นเณร ก่อนหนีมา แม่ย่าได้ให้วิชาหมอดำแยกกับแม่ท้าวทอง และให้วิชาบีบนิ้วกับยายกุเลาแต่ยายกุเลาซึ่งเกียจไม่ใคร่สนใจ เมื่อหนีมาแล้วทั้ง ๔ คนก็ได้เกิดเป็นเทพารักษ์

เมื่อแม่ย่ามาอยู่ที่นี้แล้วก็ค่อยสบายขึ้น เทพารักษ์ต่าง ๆ เห็นว่าแม่ย่าอยู่ที่นี้แล้วสบายจึงเข้ามาอยู่บ้าง ตอนนี้แม่ย่าแก่มาก จะไปไหนต้องขี่เกวียนไป แล้วยังเอาหลานซึ่งเป็นกุมารทองมาเลี้ยงไว้ ๒ องค์ เป็นชาย ๑ องค์ และหญิง ๑ องค์ แม่ย่าทำหน้าที่ปกครองบ้านหนองขาวเรื่อยมาจนทุกวันนี้

การเล่าประวัติของหมู่บ้านโดยผ่านร่างทรงแม่ย่าหนองหญ้าดอกขาวนี้ เป็นการอธิบายความเป็นมาของหมู่บ้านในอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งแตกต่างจากการสืบค้นจากเอกสารลายลักษณ์ แต่เมื่อนำประวัติหมู่บ้านหนองขาวทั้งสองรูปแบบมาเชื่อมโยงกัน ก็จะทำให้ได้ประวัติของหมู่บ้านที่สมบูรณ์ขึ้น เพราะได้ทั้งข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารลายลักษณ์ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และข้อมูลมุขปาฐะที่เล่าโดยชาวบ้าน ซึ่งการเล่าประวัติหมู่บ้านโดยผ่านร่างทรง เป็นการอธิบายโดยใช้มิติของสิ่งเหนือธรรมชาติมาอธิบายโบราณสถานที่ยังปรากฏในหมู่บ้านหนองขาว อันได้แก่ซากปรักหักพังที่แม่ย่าหนองหญ้าดอกขาวเล่าว่า ได้ช่วยดับไฟที่พม่าเผาจึงหลงเหลือไว้ให้คนรุ่น

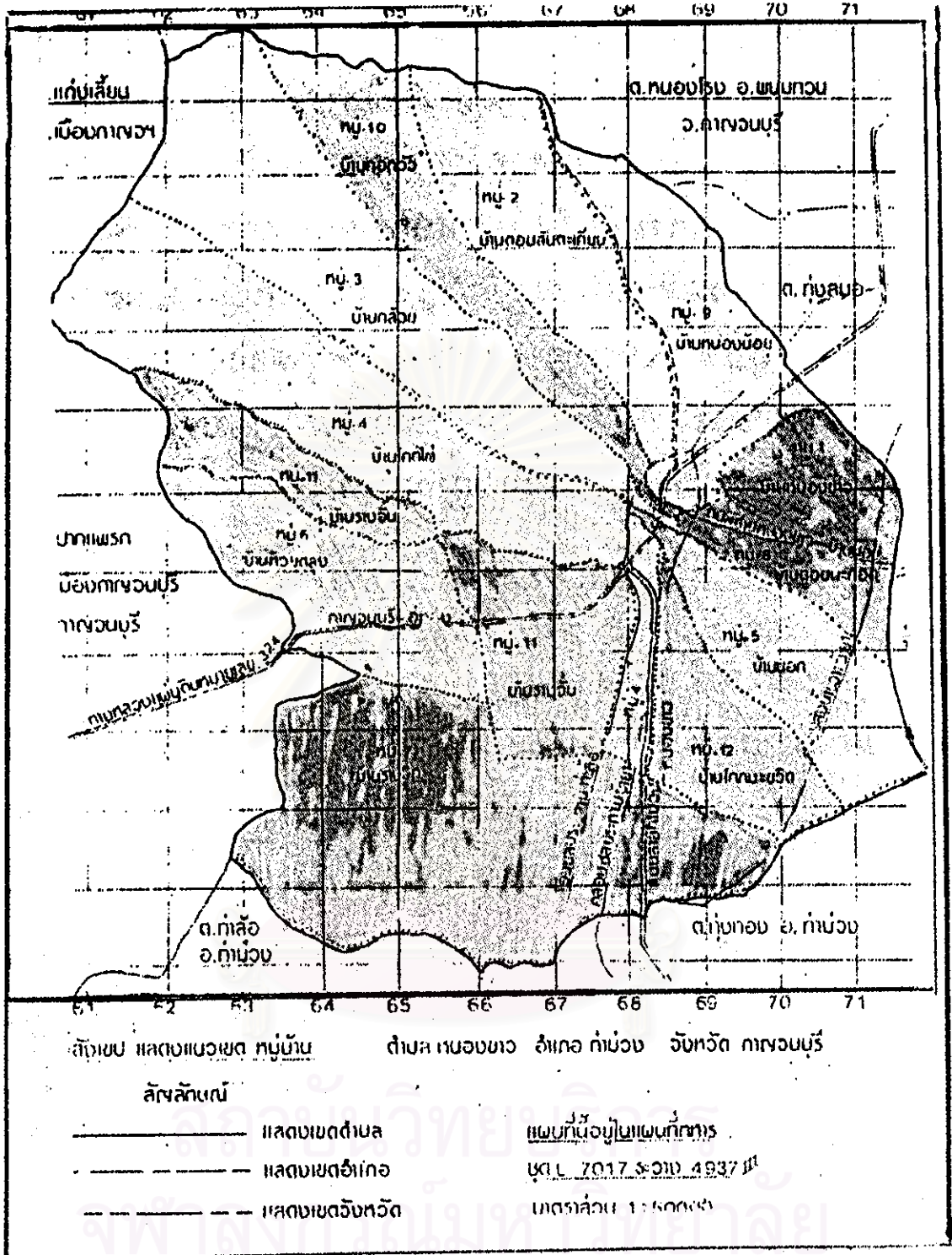
หลังพบเห็นได้ในปัจจุบัน คือ ซากเจดีย์ที่วัดโบสถ์ ซากวิหารเก่า หอระฆัง และสระน้ำที่วัดใหญ่ดงรัง-สัมฤทธิ์ ซึ่งพระอธิการเอี่ยม ยุติโก (สัมภาษณ์, ๑๑ มกราคม ๒๕๔๒) เจ้าอาวาสวัดใหญ่ดงรัง-สัมฤทธิ์เล่าว่า "หลวงพ่อดโต เจ้าอาวาสวัดใหญ่ดงรัง-สัมฤทธิ์ในสมัยก่อนนั้น ได้พาชาวบ้านเข้าไปหลบพม่าในวิหาร เพราะคิดว่า พม่าอาจจะไม่เผาทำลายเพราะคงเห็นแก่พุทธศาสนาที่ตนก้มบิถืออยู่ด้วยเช่นกัน แต่พม่าไม่คิดเช่นนั้น กลับเผาทำลายวัด จึงมีผู้คนเสียชีวิตในวิหารนั้นเป็นจำนวนมาก รวมทั้งหลวงพ่อดโตด้วย" นอกจากนี้ประวัติหมู่บ้านที่ได้จากการประทับทรง ยังเป็นการเล่าประวัติความเป็นมาของเทพารักษ์และศาลต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเคารพ ซึ่งไม่มีปรากฏในเอกสารลายลักษณ์อีกด้วย

๔ สภาพสังคมและวัฒนธรรม

๔.๑ สภาพสังคม

บ้านหนองขาว เป็นตำบลใหญ่ เดิมแบ่งการปกครองออกเป็นบ้านกล้วย บ้านดอนประตู และบ้านกรอกโพธิ์ ต่อมา แบ่งการปกครองเป็น ๗ หมู่บ้าน และขยายออกเป็น ๑๒ หมู่บ้านเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑ ปัจจุบันมีหมู่บ้านต่าง ๆ ดังนี้

- หมู่ ๑ บ้านหนองขาว
- หมู่ ๒ บ้านดอนสันตะเคียน
- หมู่ ๓ บ้านกล้วย
- หมู่ ๔ บ้านโคกไผ่
- หมู่ ๕ บ้านนอก
- หมู่ ๖ บ้านห้วยตลุง
- หมู่ ๗ บ้านรางจิก
- หมู่ ๘ บ้านดอนกอก (แยกออกมาจากหมู่ ๑ เดิม)
- หมู่ ๙ บ้านหนองน้อย (แยกออกมาจากหมู่ ๒ เดิม)
- หมู่ ๑๐ บ้านคอกวัว (แยกออกมาจากหมู่ ๓ เดิม)
- หมู่ ๑๑ บ้านรางจัน (แยกออกมาจากหมู่ ๔ เดิม)
- หมู่ ๑๒ บ้านโคกมะขวิด (แยกออกมาจากหมู่ ๕ เดิม)

ภาพที่ ๑ แผนที่บ้านหนองขาว

ที่มา : หนังสือประมวลองค์ความรู้โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมจังหวัดกาญจนบุรี มหาวิทยาลัยมหิดล (๒๕๔๒ : ๓๔๓)

ข้อมูลทะเบียนราษฎรของสถานบริการสถานีอนามัยหนองขาว พ.ศ. ๒๕๔๑ ระบุว่า บ้านหนองขาวมีประชากรทั้งสิ้น ๙,๔๐๗ คน แยกเป็นประชากรชาย ๔,๗๔๔ คน ประชากรหญิง ๔,๖๖๓ คน จำนวนครัวเรือน ๑,๖๔๓ ครัวเรือน จำนวนครอบครัว ๒,๒๔๔ ครอบครัว แต่ข้อมูลจากการสำรวจจริงของสถานบริการสถานีอนามัยหนองขาวเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑ กรอกข้อมูลเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ พบว่า หมู่บ้านหนองขาวมีประชากรทั้งสิ้น ๗,๕๒๒ คน แยกเป็นประชากรชาย ๓,๗๙๒ คน และประชากรหญิง ๓,๗๓๐ คน

ปัจจุบัน ประชากรในบ้านหนองขาว นอกจากจะมีกลุ่มคนไทยแล้ว ยังมีกลุ่มของคนจีนด้วย ชาวจีนเหล่านี้เข้ามาอยู่ในตำบลหนองขาวตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏ แต่พอจะคะเนได้ว่า เข้ามาก่อน พ.ศ. ๒๔๖๐ โดยนายนายกิ่งจ้วน แซ่โค้ว กับน้องชาย เป็นชาวจีนกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามารับจ้างและค้าขาย สาเหตุที่ต้องเข้ามาอยู่ที่บ้านหนองขาวก็เพราะถูกภัยธรรมชาติคุกคาม มีน้ำท่วมใหญ่ บางช่วงก็เกิดฝนแล้งติดต่อกันหลายปี จึงทำให้ทำอะไรทำมาไม่ได้ผล อีกทั้งที่นาของตนเองก็มีน้อย ผลผลิตที่ได้ไม่พอกิน จึงคิดแบ่งเบาให้ครอบครัวอยู่รอดโดยการมาทำมาหากินในประเทศไทย สาเหตุที่ชาวจีนเหล่านี้มาอยู่ที่ตำบลหนองขาว เพราะตำบลหนองขาวเป็นตำบลใหญ่ มีคนมาก ปลูกบ้านเรือนอยู่กันอย่างหนาแน่น ดังที่มักกล่าวกันว่า บ้านหนองขาวนั้นเป็น "หมู่บ้านใหญ่ ไก่บินไม่ตก" (หมายถึง ถ้าไก่บินขึ้นบนหลังคาแล้ว ยากที่จะตกลงมาเพราะชาวบ้านหนองขาวอยู่กันอย่างหนาแน่น ปลูกบ้านหลังคาติดกัน) นอกจากนี้ก็ยังเป็นเพราะชาวบ้านหนองขาวก็เป็นผู้มีน้ำใจงามด้วย

ประชากรของบ้านหนองขาวส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ ๒๕ - ๔๔ ปี ประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้แก่ ทำนา ๑,๗๗๙ คน ทำไร่ ๑,๑๔๑ คน ค้าขาย ๗๙๖ คน อาชีพอื่น ๆ ๔๔๗ คน ไม่มีอาชีพ ๒,๕๔๕ คน มีรายได้เฉลี่ย ๑๔,๐๐๐ บาทต่อคนต่อปี (ข้อมูลจากการสำรวจจริงของสถานีอนามัยหนองขาว กรอกข้อมูลเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๑)รายละเอียดเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ ของชาวบ้านหนองขาวมีดังนี้

ก) ทำนา ชาวบ้านหนองขาวทำนากันเป็นส่วนใหญ่ เดิมชาวบ้านทำนาปีละ ๑ ครั้ง เพราะต้องอาศัยน้ำฝน แต่ในปัจจุบัน สามารถทำนาได้ปีละ ๒ ครั้ง เพราะอาศัยน้ำจากเขื่อนวชิราลงกรณ์ ซึ่งจะปล่อยน้ำให้ราษฎรปีละ ๒ ครั้ง ครั้งแรกปล่อยน้ำให้ราษฎรทำนาปรังประมาณต้นเดือนกุมภาพันธ์ และปิดประมาณเดือนมิถุนายน เพื่อให้ราษฎรได้เก็บเกี่ยว แล้วปล่อยน้ำครั้งที่ ๒ ให้ราษฎรทำนาปีประมาณต้นเดือนกรกฎาคมและปิดประมาณเดือน

พฤศจิกายน ปัจจุบันยังมี "การลงแขก" กันอยู่ โดยชาวบ้านยังเอาแรงกันในการลงแขกไถนา ลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นต้น ชาวบ้านเล่าว่า ปัจจุบันการลงแขกเริ่มมีน้อยลงเพราะชาวบ้านนิยมใช้รถเกี่ยวข้าวแทนแรงงานคนเนื่องจากสะดวกและรวดเร็วกว่า

ข) ทำไร่ เป็นการปลูกผักสวนครัวในไร่ หมายถึง การปลูกผักสวนครัวตามชายป่า ชายดอน เิงเขา ซึ่งดินยังมีแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์ นิยมทำในช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงที่รอเก็บเกี่ยวข้าว การปลูกพืชผักสวนครัวในไร่ที่นิยมทำกันมาก ได้แก่ การปลูกผักชี มะเขือเทศ ถั่วลิสง มะเขือ และถั่วฝักยาว

อาชีพปลูกผักสวนครัวในไร่นี้ ไม่ใช่อาชีพดั้งเดิมของชาวหนองขาว ชาวบ้านเพิ่งจะนิยมทำเมื่อ ๕ ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เป็นเพราะชาวบ้านนาพญา อำเภอพนมทวน มาเช่าที่ดินของชาวหนองขาวปลูกผักสวนครัวต่าง ๆ เหล่านี้แล้วมีรายได้ดี ชาวหนองขาวจึงยึดเป็นอาชีพบ้าง ปัจจุบันมีการทำไร่ดังกล่าวนี้นับพันไร่

ค) ค้าขาย ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพค้าขายมักเป็นแม่ค้าหาบเร่ ซึ่งจะค้าขายเมื่อว่างงานหลังการเก็บเกี่ยว สินค้าที่ขายเป็นผลผลิตที่ผลิตได้ในครัวเรือน หรือเป็นสินค้าที่คนในครอบครัวหามาได้จากท้องถิ่นของตน ได้แก่ ตาลโตนด ถั่วลิสง ข้าวโพด มันเทศ ข้าวซ้อมมือ ผักที่กินได้จากป่า ผ่าทอ ปลาใส่เกลือ เป็นต้น

ง) ทอผ้า หลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว ชาวบ้านก็จะว่างเว้นจากการทำนาเป็นเวลา ๓ เดือน คือตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม ผู้หญิงหนองขาวที่มีฝีมือทางหัตถกรรมก็จะทอผ้า โดยใช้กี่ ๒ ประเภท คือ กี่มือ (หูก) และกี่กระตุก ผ้าทอของบ้านหนองขาวเป็นผ้าตัดเสื้อ ผ้าโจงกระเบน ผ้าซิ่น และผ้าขาวม้า

ตำบลหนองขาว มีวัด ๓ แห่ง และสำนักสงฆ์ ๑ แห่ง ได้แก่ วัดอินทาราม วัดใหญ่ ดงรัง-ส้มใหญ่ วัดโมกมันขันธาราม และสำนักสงฆ์เขาสามงา ประชากรทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ มีสถานศึกษาในสังกัดกรมสามัญศึกษา ๑ แห่ง คือ โรงเรียนหนองขาวโกวิทพิทยาคม และสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ๓ แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดอินทาราม โรงเรียนบ้านห้วยตลุงและโรงเรียนบ้านรางจิก นอกจากนี้ยังมีศูนย์เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน ๓ แห่ง หอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน ๙ แห่ง ร้านขายของชำ ๒๖ ร้าน

ร้านเสริมสวย ๗ แห่ง และสถานบริการน้ำมัน ๑ แห่ง (ข้อมูลจากการสำรวจจริงของสถานีอนามัย
หนองขาว กรอกข้อมูลเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๑)

คำขวัญของบ้านหนองขาว คือ “ห้องถิ่นคนขยัน กล่าวขวัญวัลลาน ตำนานหลวง
พ่อ ผ้าทอหนองขาว สะเดาลือชื่อ ข้าวหอมหอมมือ เลื่องลือน้ำตาลสด” (เขียนโดย พงษ์พันธ์
ไบรัมย์)

๔.๒ ประเพณีท้องถิ่นของชาวบ้านหนองขาว

ประเพณีท้องถิ่นของชาวบ้านหนองขาวจำแนกออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ
ประเพณีที่ปฏิบัติในรอบปี และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

๔.๒.๑ ประเพณีที่ปฏิบัติในรอบปี

ชาวบ้านหนองขาวมีประเพณีต่าง ๆ ในรอบปีหลายประเพณี ประเพณี
เหล่านี้เป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

เดือน ๕

ประเพณีในเดือน ๕ คือ ประเพณีตุง และประเพณีสงกรานต์

ประเพณีตุง ธนากิต (๒๕๔๑ : ๗๖) กล่าวว่า คำว่า “ตุง” แปลว่า ยืนดี
ประเพณีตุง เป็นประเพณีที่คาบเกี่ยวอยู่ระหว่างเดือน ๔ และเดือน ๕ จัดขึ้นเพื่อแสดงความยินดี
กับชีวิต ที่สามารถผ่านพ้นอุปสรรค ภัยอันตราย และมีชีวิตที่ยืนมาได้จนถึงวันตุงนี้ ด้วยเหตุนี้
จึงต้องมีการทำบุญทำทาน เพื่อไม่ให้มีวุ่นวายหรือประมาทในชีวิต วันตุงไทย ตรงกับวันแรม ๑๔
ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ และวันขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๕ รวม ๓ วัน ถือเอาวันแรกคือ วันแรม ๑๔ ค่ำ
เป็นวันจ่าย เพื่อเตรียมสิ่งของไว้ทำบุญ วันกลาง คือ วันแรม ๑๕ ค่ำ เป็นวันทำบุญตักบาตร
และมีการละเล่นสนุกสนาน ซึ่งจะเล่นกันจนถึงวันที่ ๓ คือวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕

ประเพณีตุงของชาวบ้านหนองขาวนี้ นอกจากจะจัดให้มีการทำบุญดังที่กล่าว
มาแล้ว สิ่งที่สำคัญในประเพณีก็คือ “การเล่นไม้ง” เมื่อถึงวันตุง ชาวบ้านชายจะรวมกลุ่มกัน
ประมาณกลุ่มละ ๔-๕ คน เดินไปตามสถานที่ต่างๆ ในหมู่บ้านเพื่อเล่นไม้งกับฝ่ายหญิง วิธีการ
เล่นคือ ฝ่ายชายจะบอกว่าจะให้ผู้หญิงคนใดเป็นตัวไม้ง เมื่อบอกแล้ว ฝ่ายหญิงก็จะช่วยกันกัน
ฝ่ายชายไว้ไม่ให้มาไม้ง คือเอามือมาแปะหญิงคนนั้นได้ กติกาในการเล่นไม้งมีอยู่ว่า จะต้องเอามือ
แปะไปที่กลางหลังของคนที่กำหนดให้เป็นตัวไม้งแล้วถามว่า “ติดหรือไม่ติด ยอมหรือไม่ยอม” ถ้า
ฝ่ายหนึ่งบอกว่า ไม้งติดหรือยอม อีกฝ่ายหนึ่งจึงจะชนะ เมื่อฝ่ายชายไม้งฝ่ายหญิงได้แล้ว หญิงก็

จะมุ้งฝายชายบ้างสลัดกันไป ในการเล่นมุ้งนี้ บางครั้งมักมีการ “วางตัวจับตาย” คือ ต่างฝ่ายต่างก็กำหนดเอาไว้แล้วว่า จะแก้งเอาใครเป็นตัวมุ้ง ซึ่งมักเป็นหญิงสวยหรือหนุ่มหล่อในกลุ่มที่ มาเล่นมุ้งนั่นเอง

ความสนุกสนานในการเล่นมุ้งอยู่ที่การโกงของฝ่ายชาย กล่าวคือ เมื่อฝ่ายหญิง บอกว่าจะให้ชายคนใดเป็นตัวมุ้ง ฝ่ายชายก็มักจะให้ชายคนนั้นเอาหลังไปพิงเรือนหรือต้นไม้ แล้ว เพื่อน ๆ ก็ช่วยยื่นกันไว้ เพื่อไม่ให้ฝ่ายหญิงแปะหลังได้ หญิงจึงต้องหาทางมุ้งชายที่เป็นตัวมุ้งให้ ได้ด้วยวิธีต่าง ๆ บางครั้งฝ่ายหญิงแปะหลังของตัวมุ้งได้แล้ว ฝ่ายชายก็จะโกงโดยบอกว่า ไม่ติด ฝ่ายหญิงจึงมีวิธีแก้แค้นโดยเอามือไปทามินหม้อ หรือโคลน แล้วเอามาแปะที่หลังของตัวมุ้งเพื่อ เป็นหลักฐานว่ามุ้งติดแล้ว หรือบางครั้งก็จะช่วยกันลากชายที่เป็นตัวมุ้งไปคลุกน้ำครำ หรือที่ชาวบ้าน เรียกว่า “น้ำปุย” ซึ่งหมายถึง น้ำครำที่อยู่ใต้ถุนบ้านของคนสมัยก่อนที่อยู่ตรงนอกชานบ้าน บริเวณที่ไม่มีหลังคา ใช้อาบน้ำ หรือล้างจาน แล้วเอาน้ำปุยนั้นละเลงที่กลางหลังของตัวมุ้ง

การเล่นมุ้งนี้ นอกจากจะเล่นในประเพณีตรุษแล้ว ก็ยังเล่นในประเพณีสงกรานต์ ด้วย แต่แตกต่างกัน คือ ปัจจุบันชาวบ้านหนองขาวจะเล่นมุ้งตามบ้านเรือนในประเพณีตรุษ แต่ ในประเพณีสงกรานต์ จะไปเล่นกันที่วัด เพราะมีการจัดงานประเพณีสงกรานต์เพื่ออนุรักษ์และ เผยแพร่ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีของชาวบ้านหนองขาวให้เป็นที่รู้จัก ซึ่งเริ่มจัดงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ นอกจากนี้ ในประเพณีตรุษยังมีการละเล่นอื่น ๆ เช่น มอญซ่อนผ้า ตะบ้า ฯลฯ อีก ด้วย

ประเพณีสงกรานต์ พระยาอนุมานราชธน (๒๕๐๐ : ๑-๗) กล่าวว่า คำว่า “สงกรานต์” เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า “ผ่าน” หรือ “เคลื่อนย้ายเข้าไป” หมายถึง วันที่พระอาทิตย์ผ่านหรือเคลื่อนย้ายจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษในเดือนเมษายน

วันสงกรานต์ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่เดิมของไทยมาแต่โบราณ ในประเพณีนี้ ชาวบ้านหนองขาวจะจัดให้มีการทำบุญ ๔ วัน ในวันที่ ๑๒ - ๑๕ เมษายน ของทุกปี โดยวันที่ ๑ - ๓ จะมีการทำบุญเลี้ยงพระ แล้วเล่นน้ำสงกรานต์ ส่วนในวันที่ ๔ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “วันท้าย สงกรานต์” จะมีการถวายภัตตาหารเพลแล้วทำบุญกระดุก เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ ล่วงลับไปแล้วและผู้มีบุญคุณที่ไว้ใจให้น้ำไว้ทำมาหากิน สิ่งสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ในประเพณี ตรุษและประเพณีสงกรานต์ของชาวบ้านหนองขาวก็คือการทำบุญด้วย ข้าวเหนียวแดง หรือที่ชาวบ้าน เรียกว่า “ขนมแปร” นอกจากนี้ ในประเพณีสงกรานต์ยังมีการรวมกลุ่มกันปิ้งขนมบ้าปิ้ง และ มีการละเล่นต่าง ๆ เช่นเดียวกับที่เล่นในประเพณีตรุษ

เดือน ๖

ชาวบ้านเล่าว่าในสมัยก่อน เมื่อถึงเดือน ๖ ก็จะร้องเพลงบอกต่อ ๆ กันว่า “พอถึงเดือนหก ฝนตก หญ้าแตก เตรียมแอกเตรียมไถ ไปทำนา” ทั้งนี้เพราะเดือน ๖ เป็นช่วงที่ย่างเข้าฤดูฝนซึ่งชาวบ้านจะเริ่มทำนาและตกกล้า จึงร้องเพลงบอกกันเพื่อให้รู้ว่าฤดูแห่งการทำนามาถึงแล้ว

เมื่อถึงวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๖ ชาวบ้านจะทำ พิธีขอฝน ผู้ที่มีบทบาทในการทำพิธีคือ ร่างทรง ซึ่งมีเป็นจำนวนมากในหมู่บ้าน

ในตอนเช้า ชาวบ้านจะเดินทางไปทำพิธีขอฝนยังบริเวณที่เรียกว่า “ห้วยโก” เมื่อไปถึงก็จะช่วยกันปลุกศาลเพียงตา จากนั้นเจ้าก็จะเริ่มประทับทรง เมื่อเจ้าที่สำคัญ ๆ ประทับทรงแล้ว ชาวบ้านก็จะยกเครื่องสังเวชนขึ้นตั้งบนศาลเพียงตา เครื่องสังเวชประกอบด้วย บายศรีปากชาม ๒ ปาก กล้วย ๒ คู่ (หวี) ผลไม้ ๒ จาน ขนมแห้ง ๒ จาน ขนมถ้วยขึ้น (ขนมถ้วยฟู) ๒ จาน เจ้าที่ประทับทรงช่วยกันทำน้ำมนต์ แล้วนำน้ำมนต์นั้นมาตั้งบนไม้ไผ่ลำเดียวแต่ผ่าเป็นสามง่าม โดยต้องตั้งชันน้ำมนต์ให้สูงเสมอดา

จากนั้นเจ้าจะร่วมกันก้อพระทราย แล้วเทน้ำรดพระทรายให้น้ำไหลลงมายังสระจำลองที่ชาวบ้านขุดเตรียมไว้ ภายในสระจะมีดินเหนียวปั้นเป็นรูปปลา ๕ ชนิด อย่างละ ๑ ตัว ได้แก่ ปลาไหล ปลาหมอบ ปลาดุก ปลาช่อน และเต่า สระจำลองที่ขุดนี้จะต้องหันไปทางทิศตะวันออก และต้องขุดเปิดปากสระไว้ด้วย เชื่อว่าจะทำให้ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์

จากนั้นชาวบ้านแต่ละคนจะนำสำรับที่ตนเตรียมมาจากบ้าน มาตั้งในแพซึ่งเป็นโครงไม้มัดด้วยแฝก เรียกแพนี้ว่า “กระแบะกระบาล” ในกระแบะกระบาล ประกอบด้วย ตุ๊กตาดินเหนียวชายหญิง ๑ คู่ และช้างม้า ๑ คู่ โดยตุ๊กตาผู้ชายและช้างอยู่ที่ด้านหัวแพ ส่วนตุ๊กตาผู้หญิงและม้าอยู่ที่ท้ายแพ ทั้งส่วนหัวและท้ายแพจะมีบายศรีปากชาม หัวข้าวหัวแกง (หมายถึงข้าวและแกงที่ตักขึ้นจากหม้อเมื่อปรุงเสร็จ โดยยังไม่ได้ไม่ตักไปรับประทาน) ขนมเปียกปูน เหล้าขาว หมูนอนตอง (หมูสดวางบนใบตอง) ที่ละ ๑ ชุด แพกระแบะกระบาลนี้จะต้องมีธงแดงปักทั้งด้านหัวและท้าย

สำรับที่ชาวบ้านนำมาวางบนกระแบะกระบาล ประกอบด้วยตุ๊กตาดินเหนียวตัวเล็ก ๆ ตามจำนวนคนในครอบครัวโดยนำเศษผ้ามาผูกให้ตุ๊กตาด้วย ขนมต้มแดงต้มขาว ของแห้งในครัว เช่น กะปิ เกลือ หัวหอม พริก และเมล็ดพืชที่ใช้ในการเกษตร เช่น ข้าว ถั่ว งา เป็นต้น การทำพิธีในขั้นตอนนี้เป็นกรไหว้ผีตายโดยผิดปกติหรือ “ผีตายโหง” และมีที่อดอยากให้ได้กินอิ่ม และได้ข้าวของไปเก็บไว้ใช้ในภพภูมิของตน เชื่อว่า เมื่อผีเหล่านี้อิ่มแล้ว ก็จะไม่มารบกวน จะได้อยู่กันอย่างสุขสบาย จากนั้นก็จะถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์

เมื่อถึงเวลาประมาณ ๑๔.๐๐ น. เจ้าจะเริ่มทำพิธีขอฝน โดยจะบวงสรวงและร้องรำอย่างสนุกสนาน ชาวบ้านจะช่วยกันตัดไม้มะกอกมาทำขุนเพ็ดให้ได้เป็นจำนวนสี่ จากนั้น นางทองมาก หล่อจิต อายุ ๗๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๙๑ หมู่ ๕ ตำบลหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษว่าต้องเป็นผู้ส่งกระแแบะกระบาลแทนคนในหมู่บ้าน จะยกแพไปตั้งแล้วจุดธูป ๙ ดอก อธิษฐานแล้วปักไว้ที่หัวและท้ายแพ จากนั้นนางทองมากก็จะนำแพไปส่งคือยกไปวางไว้ทางทิศตะวันออก เจ้าจะเปิดคันทดน้ำในสระเล็ก เพื่อเป็นเคล็ดว่า น้ำจะได้ไหลมาอย่างอุดมสมบูรณ์ จากนั้นเจ้าก็จะนำน้ำมาสาวดเล่นกับพวกเจ้าด้วยกัน และวิ่งไปแย่งขุนเพ็ดจากชาวบ้านแห่งมายังศาลในหมู่บ้านชื่อ "ศาลปู่เจ้าบ้าน" เมื่อมาถึงก็จะเวียนรอบศาล ๓ รอบ แล้วนำขุนเพ็ดปักไว้ที่ศาล จึงเสร็จพิธี

นอกจากนี้ หากถึงเดือน ๖ แล้วฝนยังไม่ตก ในสมัยก่อน ชาวบ้านก็จะจัดให้มีการ "แห่นางแมว" ขึ้น ในการแห่นางแมวนั้น จะเริ่มแห่ประมาณ ๑ ทุ่ม ชาวบ้านจะตัดไม้มาทำขุนเพ็ดแล้วทาสีแดง นำแมวตัวเมียมาใส่ในข้องตักปลาแล้วแห่ร้องรำไปรอบหมู่บ้านอย่างสนุกสนาน การแห่นางแมวนี้นับปัจจุบันหมดไปแล้ว เพราะชาวบ้านได้รับน้ำจากคลองส่งน้ำเพื่อการเกษตรที่ส่งมาจากเขื่อนวชิราลงกรณ์ แทนฝนที่ได้รับมาจากธรรมชาติ

ส่วนประเพณีทางพุทธศาสนาที่ชาวบ้านทำในเดือนนี้ ได้แก่ ทำบุญในวันวิสาขบูชาและทำบุญสลากภัต ธนากิต (๒๕๔๑ : ๑๐๕) กล่าวว่า สลากภัต คือ ภัตตาหารที่ทายกถวายพระตามสลากนับเข้าเป็นเครื่องสังฆทาน ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ในคำสอนนิสสัยว่าเป็นอดิเรกलगส่วนหนึ่ง ถวายได้ไม่จำกัดกาล สุดแต่ศรัทธา ปัจจุบันนิยมทำกันในชวงเดือน ๖ หรือ เดือน ๗ หลังจากสงกรานต์ไปแล้ว เพราะเป็นชวงที่มีข้าวปลาอาหารและผลไม้บริบูรณ์

การถวายสลากภัตของชาวบ้านหนองขาวนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสี่ยงทายน้ำฝนที่จะใช้ในการทำนา โดยจะทำในวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๖ ในวันนี้ ชาวบ้านจะนำอาหารซึ่งได้แก่ ขนมจีน ข้าวเหนียวมะม่วง และผลไม้ต่าง ๆ จัดใส่ถาดแล้วนำไปทำบุญที่วัด หลังจากถวายภัตตาหารแล้วทายกผู้เป็นหัวหน้าก็จะนำสลากซึ่งเขียนเลขไว้มาให้ชาวบ้านที่นำของมาทำบุญสลากภัตจับ เมื่อจับได้เลขใด ก็จะนำเครื่องสลากภัตไปถวายที่พระสงฆ์รูปนั้นโดยเริ่มนับ ๑ จากเจ้าอาวาสซึ่งนั่งอยู่ที่หัวแถว หลังจากที่ชาวบ้านถวายจนครบทุกคนแล้วก็จะดูว่า เครื่องสลากภัตไปอยู่มากในชวงใด ถ้าไปอยู่ตรงชวงหัวแถวมากก็แสดงว่า ฝนจะติดอนตันปีคือในเดือน ๖ หากอยู่ตรงกลางมาก แสดงว่าฝนจะดีในชวงกลางปีคือเดือน ๗ และเดือน ๘ หากอยู่ท้ายแถวมากแสดง

ว่า ฝนจะดีในช่วงปลายปีคือในเดือน ๙ แต่หากช่วงใดของแถวไม่มีเครื่องสลากภัตเลย แสดงว่า ช่วงนั้นจะไม่มีฝน ชาวบ้านเชื่อว่า การเสียหายโดยการถวายนสลากภัตนี้แม่นยำมาก

การถวายนสลากภัตนี้หากเสียหายน้ำฝนแล้วจะให้ผลผลิตดี เครื่องสลากภัตควร จะอยู่มากที่กลางแถวและปลายแถว เพราะในการทำนานั้น หากฝนต้นปีไม่ดีก็ยังไม่สำคัญ นัก แต่ฝนกลางปีและฝนปลายปีต้องดี เนื่องจากช่วงนั้นเป็นช่วงข้าวออกรวงจึงต้องใช้น้ำมาก ถ้า ข้าวออกรวงแล้วไม่มีฝน ก็จะได้ข้าวไม่มาก

นอกจากนี้ ในเดือน ๖ ยังมีประเพณีที่ชาวบ้านเรียกว่า “งานปี” หรือ “งานประ จำปี” คือการทำบุญและการตั้งศาลยายตามศาลเจ้าต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนมากในหมู่บ้าน (ผู้วิจัยจะ กล่าวถึงประเพณีนี้โดยละเอียดต่อไปในภายหลัง)

เดือน ๗

ในเดือน ๗ ชาวบ้านจะเริ่มดำนา ที่หมู่บ้านหนองขาวนี้ ปัจจุบันยังมีการเอาแรง กันอยู่ โดยฝ่ายชายจะไปไถนาให้ฝ่ายหญิงในเดือน ๖ ส่วนฝ่ายหญิงก็จะไปดำนาให้ฝ่ายชายใน เดือน ๗ ถึงเดือน ๘

เดือน ๘

ประเพณีสำคัญในเดือนนี้คือ การทำบุญในวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา ชาวบ้านหนองขาวจะทำบุญ ๒ วัน คือ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ซึ่งเป็นวันอาสาฬหบูชาและวัน แรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ซึ่งเป็นวันเข้าพรรษา ถือว่า พระสงฆ์จะเข้าพรรษาตั้งแต่เที่ยงคืนของวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เป็นต้นไปเป็นเวลา ๓ เดือน ดังนั้น หากมีพระจรมมาจำพรรษาที่วัดหนองขาว ก็จะต้อง มาก่อนเที่ยงคืนด้วย โดยชาวบ้านกลุ่มหนึ่งถือศีลรออยู่ที่วัด อาหารสำคัญที่ใช้ในการทำบุญเข้า พรรษาของชาวบ้านหนองขาว คือ ขนมเทียน ในช่วงเข้าพรรษานี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะถือศีลอย่าง เเคร่งครัด และไปทำบุญทุกวันพระ

เดือน ๙

เดือนนี้ไม่มีประเพณีสำคัญ มีแต่การทำบุญตามปกติในวันพระเท่านั้น

เดือน ๑๐

ในเดือนนี้มีเทศกาลสารทไทย พระยาอนุমানราชธน (๒๕๐๐ : ๔๒-๔๓)กล่าวว่า “สารท” เป็นภาษาอินเดีย หมายถึง ฤดูแล้งฤดูแล้งของอินเดียเป็นช่วงเวลาที่พืชพันธุ์ธัญชาติและผล

ไม้เริ่มตุง จึงเป็นช่วงที่ชาวไร่ชาวนามีความยินดีปรีดา ในสมัยโบราณนิยมนำผลไม้ที่เก็บเกี่ยวได้ ครั้งแรกไปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ เพื่อเป็นการขอบคุณที่บันดาลให้ผลผลิตในไร่นาได้ผลสมบูรณ์ คติความเชื่อนี้ มีในเมืองไทยมาแต่ครั้งโบราณเช่นกัน จึงนิยมนำผลไม้ที่เก็บเกี่ยวได้ครั้งแรกไปทำบุญถวายพระเพื่อความเป็นสิริมงคล

ชาวบ้านหนองขาวจะทำบุญสารทไทยในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ โดยจะทำบุญใส่บาตรพระด้วยกระยาสารทและกล้วยไข่

เดือน ๑๑

ในเดือนนี้ เป็นเดือนที่มีการออกพรรษา ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ วันออกพรรษาเป็นวันสิ้นสุดการจำพรรษาของพระสงฆ์ที่อยู่รวมกันเ็นวัด หรือสถานที่ซึ่งอธิษฐานเข้าพรรษาในช่วง ๓ เดือน ในวันที่พระสงฆ์จะประกอบพิธีทำสังฆกรรม ซึ่งเรียกว่า วันมหาปวารณา คือเป็นวันที่พระภิกษุสงฆ์ทุกรูปจะอนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ในเรื่องราวที่เกี่ยวกับการประพฤติต่าง ๆ นับตั้งแต่พระสังฆเถระ ได้แก่ พระภิกษุผู้มีอาวุโสสูงลงมา จะสามารถตักเตือนหรือเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัยซึ่งกันและกัน

ในวันรุ่งขึ้น คือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ หลังจากออกพรรษา ๑ วัน เป็นวันที่มีการ"ตักบาตรเทโว" ซึ่งไม่ได้มีมาตั้งแต่สมัยก่อน ด้วยเหตุนี้ ขนมที่ใช้ทำบุญออกพรรษาของคนโบราณจึงไม่ใช่ข้าวต้มมัด หรือข้าวต้มหาง เหมือนในปัจจุบัน แต่จะทำบุญด้วยขนมเทียนและข้าวต้มมัดได้ซึ่งทำด้วย ข้าวเหนียว ถั่วเขียว และหมู ดังนั้น ชาวบ้านหนองขาวจึงมีการทำบุญออกพรรษา ๒ วัน คือในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ และ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑

หลังจากออกพรรษาแล้ว ก็จะมีพิธีสำคัญพิธีหนึ่ง คือ การทอดกฐิน ซึ่งถือว่าเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ เพราะในปีหนึ่งแต่ละวัดจะรับกฐินได้เพียงครั้งเดียว และมีกำหนดเวลาให้ทอดกฐินได้เพียง ๑ เดือนเท่านั้น โดยนับตั้งแต่วันออกพรรษาเป็นต้นไป เรียกว่า "สมัยจิวรกาล" คือตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒

ช่วงเดือนนี้เป็นช่วงที่ข้าวตั้งท้องออกรวง ชาวหนองขาวจะ "ทำขวัญข้าว" โดยนิยมทำในวันศุกร์ข้างขึ้นก่อนเพล เพราะเชื่อว่า การที่ข้าวตั้งท้องออกรวงก็คือการที่แม่โพสพแพ้ท้อง จึงอยากกินของเปรี้ยวของหวานเช่นเดียวกันกับผู้หญิงที่ตั้งท้อง จึงต้องนำข้าวพล่ำปลาย่ำ หัวข้าวหัวแกง ส้มเขียวหวานหรือส้มมะขาม กล้วย ถั่ว งา น้ำ ดอกไม้ ฐูปเทียน มาบูชาแม่โพสพ

และยังต้องแต่งตัวให้แม่โพสพอีกด้วย โดยนำผ้าขาวม้าไปห่มที่กอกข้าวและเอาหวีเสียบไว้ที่กอกข้าวด้วย ๑ อัน แล้วนำทองไปสวมที่ต้นข้าว ประพรมต้นข้าวด้วยน้ำอบน้ำหอม

ในเดือน ๑๑ นี้ แต่เดิม ชาวบ้านหนองขาวจะมี "การข่วงข้าวเม่า" กล่าวคือ ในช่วงนี้จะชาวบ้านจะเกี่ยวข้าวที่ไม่แก่ไม่อ่อน เพื่อนำมาคั่วและตำเป็นข้าวเม่า ซึ่งหญิงจะเป็นฝ่ายมาช่วยกันตำข้าว บ้านใดตำข้าวเม่าก็จะมีเสียงดัง ฝ่ายชายได้ยินเสียงก็จะไปเก็บมะพร้าวมาห่อผ้าขาวม้าแล้วโยนเข้าไปในบ้านที่ตำข้าวกันอยู่ ฝ่ายหญิงก็จะนำมะพร้าวไปปอกแล้วนำมาทำขนมข้าวเม่า จากนั้นก็จะนำมาใส่ห่อผ้าขาวม้าของฝ่ายชายแล้วแขวนไว้ที่รั้วหน้าบ้าน คอยดูว่า ชายที่โยนมะพร้าวมานั่นเป็นใคร ฝ่ายชายก็ต้องแอบไปเอาขนมนั้นมากินให้ได้โดยไม่ให้ฝ่ายหญิงรู้ว่าเป็นคนโยนมะพร้าวเข้าไป แต่หากชายและหญิงคู่นั้นมีความรักใคร่กัน ฝ่ายชายก็จะใช้ผ้าขาวม้าของตนที่คิดว่าฝ่ายหญิงจำได้มาห่อมะพร้าว เพื่อบอกให้หญิงรู้เป็นนัย

เดือน ๑๒

ชาวบ้านหนองขาวจะจัดงานประเพณีสำคัญ คือ การเทศน์มหาชาติ งานเทศน์มหาชาตินี้ นิยมทำหลังออกพรรษาพ้นหน้ากฐินไปแล้ว อาจทำในวันขึ้น ๘ ค่ำ กลางเดือน ๑๒ หรือในวันแรม ๘ ค่ำก็ได้ ซึ่งในช่วงนี้น้ำเริ่มลดและข้าวปลาอาหารกำลังอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันทำบุญทาน

ชาวบ้านหนองขาวจะจัดงานเทศน์มหาชาติทุกปี ปัจจุบัน จะจัดงาน ๓ วัน คือ ในวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑๒ เรียกว่า "วันปักฉัตร" คือวันที่ชาวบ้านพร้อมใจกันมาเตรียมงาน ตกแต่งสถานที่ ในวันนี้มีการสวดมนต์ในตอนเย็น วันขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๒ มีการทำบุญในตอนเช้า จากนั้นจะเริ่มเทศน์มหาชาติ โดยเทศน์ในวันนี้เพียง ๗ กัณฑ์ และเทศน์ในวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ อีก ๖ กัณฑ์ หลังจากที่เทศน์จบจนครบ ๑๓ กัณฑ์แล้ว ก็จะมีการเทศน์สามธรรมาสอีกกัณฑ์หนึ่ง เรียกว่า "เทศน์กัณฑ์ตก" หรือ "เทศน์กัณฑ์หนุ่มกัณฑ์สาว" ซึ่งมักเทศน์กัณฑ์ชุก กุมาร และ มัทรี เหตุที่เรียกว่า กัณฑ์หนุ่มกัณฑ์สาว ก็เพราะก่อนที่จะมีการเทศน์กัณฑ์นี้ ชาวบ้านหญิงและชายจะแยกกันนั่งคนละด้านของศาลาการเปรียญแล้วเรียโรเงินทำบุญแข่งกัน ซึ่งบางครั้งมีการแยกเป็นขบวนแห่ของฝ่ายหญิงและฝ่ายชายออกเรียโรตามบ้านต่าง ๆ มาตั้งแต่ตอนกลางวันแล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อจะดูว่าฝ่ายใดจะได้เงินมาทำบุญมากกว่ากัน ฝ่ายที่ได้น้อยกว่าก็就会被เฝ้าจนต้องเรียโรเพิ่ม เป็นการเล่นกันสนุก ๆ เพื่อมุ่งหาเงินทำบุญเข้าวัด

แต่ก่อน การเทศน์มหาชาติของชาวบ้านหนองขาวจะจัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ แต่ปัจจุบันต้องเลื่อนขึ้นมาเป็นวันขึ้น ๙ ค่ำ ถึง ๑๑ ค่ำ เพราะในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน

๑๒ นอกจากจะเป็นวันลอยกระทงแล้ว ยังตรงกับงานพระปฐมเจดีย์ที่จังหวัดนครปฐมด้วย จึงต้องเลื่อนงานเทศน์มหาชาติให้เร็วขึ้น เพื่อชาวบ้านจะได้เข้าร่วมงานประเพณีเทศน์มหาชาติและไปเที่ยวงานพระปฐมเจดีย์และลอยกระทงได้สะดวกขึ้น

เดือนอ้าย

เดือนนี้อยู่ในช่วงเกี่ยวข้าว ไม่มีงานประเพณี คงมีแต่การทำบุญตามปกติในวันพระเท่านั้น

เดือนยี่

เดือนนี้อยู่ในช่วงเกี่ยวข้าวเช่นกัน แต่จะมีการทำบุญเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ด้วย ในช่วงเดือนอ้ายและเดือนยี่นี้ ชาวบ้านมีการ"ลงแขกเกี่ยวข้าว"ถือเป็นธรรมเนียมว่าเจ้าของนาจะต้องเลี้ยงคนที่มาลงแขกอย่างดี โดยหาอาหารไปเลี้ยงยั้งทุ่งนา นอกจากอาหารคาวแล้ว ในสมัยโบราณนิยมเลี้ยงกันด้วยข้าวเหนียวหน้ากระฉิกและลอดช่อง เมื่อเด็ก ๆ รู้ว่า นาแห่งใดมีการลงแขกเกี่ยวข้าว ก็จะเอาผ้าขาวม้าไปปูไว้ตามทางที่เจ้าของนาจะหาอาหารผ่านแล้วแอบหลบอยู่แถวนั้น เมื่อหญิงเจ้าของนาหาอาหารผ่านมาเห็นผ้าขาวม้าปูอยู่ก็จะทราบโดยธรรมเนียมว่าต้องตักอาหารวางไว้บนผ้าขาวม้า นั้น

เดือน ๓

เดือนนี้เป็นช่วงที่ชาวนาเริ่มนวดข้าว ก่อนที่จะถึงขั้นตอนการนวด ก็จะต้องทำพิธี"รับขวัญข้าว"จากทุ่งนามายังบ้าน ในการรับขวัญข้าว จะต้องมีการปั้นขวัญข้าว โดยนำดินที่ทุ่งนาของตนมาปั้นเป็นรูปหัวคน แล้วเสียบไม้ นำรวงข้าวมาผูกที่กลางไม้ ผูกผ้าสามสี แล้วปักบนเกวียนหรือรถที่บรรทุกข้าวมายังบ้าน

ในขณะที่บรรทุกข้าวมาบ้าน หากข้าวตกกระหว่างทางก็ต้องนำขนมต้มขาวต้มแดงไปรับขวัญข้าว เมื่อนำข้าวมาถึงบ้านแล้วก็จะเรียงฟ่อนข้าวให้เป็นกองแล้วนำขวัญข้าวปักไว้ที่ลอมข้าวด้วย จากนั้นจะเข้าสู่ขั้นตอนการนวดข้าว เมื่อนวดเสร็จก็จะมีการ"ทำขวัญยุ้ง" ซึ่งนิยมทำในวันศุกร์ โดยนำฟางมาผูกเป็นรูปคนนั่งขัดสมาธิ เอาผ้าแดงผูกหัว ใส่ไว้ในยุ้งข้าว เรียกว่า "ตาปูพุก" มีหน้าที่เฝ้าข้าว แล้วนำขนมต้มขาวต้มแดง หัวข้าวหัวแกง หมาก พลุ มาบูชาแม่โพสพ ขณะที่บูชาก็ให้พูดแต่สิ่งที่ดี ๆ เพื่อจะให้ข้าวอุดมสมบูรณ์ เมื่อทำขวัญยุ้งเสร็จแล้วก็นำขนมต้มขาวต้มแดงใส่ไว้ในมือตาปูพุกด้วย

เดิมในอดีต ชาวานิยมนวดข้าวโดยใช้วิธีให้วัวหรือควายเดินย่ำบนฟ่อนข้าว จะใช้วัวควายมากน้อยก็ขึ้นอยู่กับขนาดของลานนวดข้าว หรือตามจำนวนวัวควายที่มี ในการนวดข้าวอาจมีวัวมากเป็นพิเศษเนื่องจากชาวบ้านหนองขาวนิยมเลี้ยงวัว อีกทั้งยังมีธรรมเนียมว่าบ้านใดที่มีลูกสาวซึ่งได้รับการสู่ขอหรือหมั้นหมายจากหนุ่มเพื่อนบ้าน หนุ่มคู่หมั้นจะต้องระดมวัวของเพื่อนฝูงหรือญาติพี่น้องไปช่วยนวดข้าวในบ้านฝ่ายหญิง ทำให้วันนั้นมีวัวจำนวนมาก บรรยากาศการนวดข้าวจึงสนุกสนาน ครั้นเคง ทางบ้านฝ่ายหญิงจะเตรียมสำหรับกับข้าว ขนมเมเนยไว้รับรอง หลังจากเสร็จงานการนวดข้าวแล้วก็นำวัวมาวิ่งแข่งกัน ทำให้เกิดการ“แข่งขันวิ่งวัวลาน”

เมื่อได้คู่วัวที่จะประลองแข่งขันกันแล้วก็นำวัวทั้งคู่ไปผูกกับเชือกคานไว้ที่ด้านนอกสุด โดยผูกวัวตัวอื่นไว้ด้านใน เรียกวัวเหล่านี้ว่า “วัวคาน” จะใช้วัวคานที่ตัวขึ้นอยู่กับความกว้างของลานนวดข้าว เมื่อผูกวัวคานและจับคู่แข่งเรียบร้อยแล้ว จัดให้วัวทุกตัวเข้าแถวเรียงซ้อนตัว หันหน้าไปทางเดียวกัน แล้วจึงปล่อยให้วัววิ่งไปข้างหน้าหมุนรอบหลัก ๑-๒ รอบ โดยสังเกตวัวคู่แข่ง ๒ ตัวนอกสุด ว่าวิ่งเป็นอย่างไร ภาหน้าให้วัวหยุดวิ่ง แล้วเปลี่ยนให้วัวที่อยู่ด้านในสลับไปอยู่ด้านนอก บ้างแล้วให้วิ่งใหม่อีกครั้ง สังเกตว่า วัววิ่งเป็นอย่างไรแล้วจึงนำผลการวิ่งทั้งสองครั้งมาสรุปตัดสิน ปัจจุบัน การวิ่งวัวลานพัฒนาขึ้นไปเป็นการแข่งขันเฉพาะกิจ จัดการแข่งขันเป็นครั้งคราวในทุกฤดูกาล ไม่จำเป็นต้องจัดในช่วงเดือน ๓ ที่มีการนวดข้าวแต่อย่างใด

ในเดือน ๓ นี้ ยังมีการทำบุญในวันมาฆบูชา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ อีกด้วย

นอกจากนี้ หากปีใดถึงเดือน ๓ แล้วแห้งแล้งมากก็จะมีการทำ“พิธีขอฝน” ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์เย็นบทกฏโตซึ่งเป็นบทขอฝน เป็นเวลา ๓ วันโดยจะต้องทำที่กลางแจ้ง ในวันแรกจะมีการปั้นรูป “พ่อเมฆ แม่หมอก” โดยนำดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปชายหญิงประนมมือนั่งคู่กัน แล้วนำไปไว้ที่หน้าสระน้ำหน้าหมู่บ้าน

เดือน ๔

ในเดือนนี้ มีการทำบุญตักบาตรและมีการละเล่นต่าง ๆ เนื่องจากช่วงเดือน ๔ เป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา ชาวบ้านจะทำตาล โดยชาวบ้านชายจะไปนวดวงตาลเพื่อรอเก็บน้ำตาลมาทำน้ำตาลสด ส่วนชาวบ้านหญิงจะทำน้ำตาลโตนด

๔.๒.๒ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

วิถีชีวิตของชาวบ้านหนองขาวตั้งแต่เกิดจนตายล้วนผูกพันกับขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ของท้องถิ่น ดังจะได้ขยายความดังนี้

ประเพณีการเกิด

ในอดีต การแพทย์และอนามัยยังไม่เจริญมากนัก ผู้หญิงที่ปัจจุบันมีอายุกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป จึงต้องอาศัยการคลอดบุตรด้วยหมอต้าแย หมอต้าแยจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในสังคม เพราะได้รับการยอมรับและความไว้วางใจ ผู้ที่เป็นหมอต้าแยไม่ได้ยึดการทำคลอดเป็นอาชีพหลัก แต่จะทำนาเป็นหลักเช่นเดียวกับชาวบ้านส่วนใหญ่ หมอต้าแยของหมู่บ้านหนองขาวในอดีต คือ ยายพูล ยั้งชัว แม้ยายพูลจะเสียชีวิตไปแล้ว ลูกหลานของยายพูลก็ยังคงสืบทอดความรู้ในการทำคลอดให้ได้ แม้ในปัจจุบันชาวบ้านจะหันไปคลอดบุตรในโรงพยาบาลหมดแล้ว

ช่วงก่อนคลอด ผู้หญิงหนองขาวยังคงทำงานตามปกติ จะหยุดทำงานเมื่อท้องแก่ใกล้คลอด บ้านใดมีหญิงท้องแก่จะต้องไปบอกกล่าวหมอต้าแยให้เตรียมตัวมาทำคลอดให้ไว้ล่วงหน้า ในช่วงก่อนคลอดนี้ชาวบ้านห้ามหญิงที่ตั้งท้อง กินของดองและของร้อนของเผ็ดมากเกินไป และห้ามนั่งขวางบันได เพราะเชื่อว่าจะทำให้คลอดยาก

อุปกรณ์ที่จำเป็นในต้องใช้ในการทำคลอดและการอยู่ไฟหลังคลอด ได้แก่ ไม้สะแก หรือไม้มะขาม สำหรับใช้ในวันคลอดและระหว่างอยู่ไฟ ยันต์หรือหนังสือวันนังควายพันเป็นเชิงอก ใช้เป็นเครื่องราง ล้อเกวียนสำหรับกันประตูเพื่อกันไม่ให้ผีเข้ามาในห้องที่ทำคลอด หม้อดินสำหรับใส่รก เครื่องขวัญ ได้แก่ ข้าวสาร พานหมาก ๗ พลุ ๗ ด้าย ๑ ขิด เงิน ๖ สลึง สำหรับหมอต้าแยบูชาครู และไม้รวกสำหรับตัดสายรก

เมื่อถึงวันคลอด จะต้องติดยันต์และเครื่องรางต่าง ๆ ไว้รอบห้องที่ทำคลอด นำล้อเกวียนมาวางไว้ระหว่างประตูเพื่อกันผี และต้องปลดกลอนประตูหน้าต่างทุกบานในบ้าน เพราะเชื่อว่าจะทำให้คลอดได้สะดวก หมอต้าแยจะทำคลอดโดยมีผู้หญิงอีกคนหนึ่งเป็นผู้ช่วย เริ่มจากการตั้งขวัญบูชาครู จากนั้นจึงจะทำคลอดโดยให้ผู้คลอดนั่งเหยียดขา เอาหลังพิงหมอนหรือพิงผู้ช่วยหมอต้าแย จากนั้นหมอต้าแยก็จะกล่อมท้อง ส่วนนอกบ้าน พ่อบ้านก็จะก่อไฟไม้สะแกหรือไม้มะขามที่เตรียมไว้ เมื่อถึงเวลาคลอด พ่อบ้านก็จะสาดน้ำเข้ากองไฟแล้วผลักให้ล้มลงพอดีกับที่คลอด เมื่อคลอดแล้วหมอต้าแยก็จะตัดสายรกด้วยไม้รวก นำทารกใส่กระด้ง นำรกใส่หม้อดินแล้วเอาไปฝังไว้ที่ไต้บันไดหรือไต้ต้นไม้มเพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กไม่เที่ยวไม่ชน จากนั้นก็จะมีการร่อน

กระดิ่ง โดยหมอต้าแยจะนำเด็กใส่กระดิ่งแล้วค่อย ๆ ร่อน ขณะที่ร่อนก็ร้องว่า "สามวันลูกมีสี่วันลูกคน" ทำเช่นนี้จนครบ ๓ ครั้ง เมื่อครบแล้วแม่ของเด็กก็จะร้องบอกว่า "ลูกกู" เพื่อรับว่าเด็กคนนี้เป็นลูกของตน จากนั้นจะนำสมุดดินสอมาวางไว้ข้าง ๆ ทารก เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กเรียนหนังสือเก่ง

ชาวหนองขามมีข้อห้ามสำหรับหญิงหลังคลอดมากมาย เช่น ห้ามกินกล้วยเดี่ยวหรือของที่เป็นเส้น เพราะเชื่อว่าจะทำให้มดลูกเป็นรู แต่ให้กินส้มมะขามกับเกลือหรือดินปืน ให้กินของเย็น เช่น แกงผัก แกงส้ม ถั่วเป็นต้น ห้ามกินข้าวเหนียว มะขุม ของหมักดอง ห้ามกินและห้ามอาบน้ำเย็น แต่ให้ต้มใบมะขามอาบเข้าเย็นแทน ห้ามกินหน่อไม้ ห้ามทำงานหนัก และห้ามร่วมเพศ

หลังคลอด คือระยะของการอยู่ไฟ ในห้องที่อยู่ไฟจะมีกองดินเกสียเป็นวงกลมเพื่อใช้เป็นที่พักไฟ ใช้ดิน ๑๑ กระบุง ส่วนพื้นที่ใช้คือพื้นไม้ตะแกนหรือไม้มะขาม บริเวณที่นอนอยู่ไฟจะเป็นกระดานแผ่นเดียว ห่างจากกองไฟประมาณ ๑ เมตร ระยะเวลาการอยู่ไฟประมาณ ๗-๑๕ วัน ในขณะที่อยู่ไฟจะมีการคัดนมโดยนำใบแฉง ไพล และเกลือ มาตำรวมกันแล้วห่อด้วยผ้าขาวเป็น ๒ ก้อน ประคบนมด้วยการกดแล้ววัดลงไปเพราะเชื่อว่าจะทำให้ "เส้นแตก" น้านมจะได้ไหลสะดวก ส่วนอีกก้อนจะนั่งทับเพื่อให้แผลแห้ง

ประเพณีโกนจุก

หลังจากที่เด็กคลอดออกมาแล้ว เด็กบางคนอาจมีสุขภาพไม่สมบูรณ์แข็งแรง เกิดปัญหาในการเลี้ยงดู พ่อแม่มีความเชื่อที่เกิดจากอำนาจภูตผีปิศาจ แต่ก็สามารถแก้เคล็ดได้ด้วยการให้เด็กเล็กไว้ผมจุก ผมเปียและผมแกละ

วิธีการไว้จุกของเด็กที่บ้านหนองขานั้น พ่อแม่จะปั้นตุ๊กตาดินเหนียวเป็นรูปเด็กผมจุก ผมเปีย ผมแกละ ให้เด็กเลือกจับ ถ้าเด็กจับได้ตุ๊กตาดาวใดพ่อแม่ก็จะให้เด็กไว้ผมทรงเดียวกับตุ๊กตานั้นไปจนมีอายุประมาณ ๙-๑๐ ขวบ จึงจะจัดให้มีการโกนจุก ซึ่งนิยมทำในเดือน ๔ หรือเดือน ๖

การโกนจุกนิยมนัดงาน ๒ วัน วันแรกเรียกว่า วันสุกดิบ มีการแห่ขบวนจุก สวดมนต์เย็นและมีงานรื่นเริง ในวันที่ ๒ ตอนเช้ามีการทำบุญตักบาตร และทำพิธีโกนจุกออกจากศีรษะของเด็ก

ในขบวนแห่จุก เด็กที่เข้าร่วมพิธีจะแต่งกายแบบโบราณ ในมือถือใบลาน พนมมือไหว้ นั่งบนหลังม้า ตามด้วยขบวนแห่ของญาติพี่น้อง การจัดรูปขบวนแห่มีปืน หอก ดาบ ไว้หน้าและหลังตัวเด็ก เป็นการป้องกันภูตผีปีศาจที่จะมาเอาตัวเด็กหรือมารบกวนเด็ก ขณะที่แห่จะมีคนยิงปืนไปตลอดทาง คนถือหอกดาบจะแต่งกายแบบโบราณ ทำท่ารำย่ำเพลงหอกเพลงดาบตั้งแต่จุกเริ่มต้นจนถึงบ้านผู้จัดงาน เมื่อขบวนแห่มาถึง พ่อของเด็กจะอุ้มเด็กลงจากหลังม้า เข้าสู่พิธีทำขวัญจุก เสร็จพิธีจึงให้เด็กเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดใหม่ลงเดินตามพื้นดินได้

เข้าวันรุ่งขึ้น ก่อนมีพิธีสงฆ์ พ่อแม่ก็จะอาบน้ำและแต่งกายให้เด็กด้วยชุดขาว ตรงผมจุกจะใช้หญ้าแพรงพันจุกเป็นรูปตาข่ายครอบจุกไว้ หลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้าแล้วก็จะสวดขยันโตเพื่อเป็นสิริมงคล ผู้ที่ทำหน้าที่ตัดจุก ได้แก่ญาติพี่น้องหรือผู้ใหญ่ที่นับถือ ห้ามพ่อแม่ของเด็กเป็นผู้ตัดจุก จะตัดจุก ๓ ครั้ง แล้วนำเด็กโกนผมจนหมดจึงถือว่าเสร็จสิ้นพิธีการโกนจุก

ประเพณีการบวช

เมื่อชายมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ก็นิยมอุปสมบทหรือบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และนำหลักธรรมมาเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติตนในการครองเรือนต่อไปในภายหน้า เมื่อผู้ที่มีความประสงค์จะบวชมีอายุครบบวชแล้ว พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ก็มีหน้าที่เตรียมหาวันบวชและหาอุปัชฌาย์ในการบวช ชาวบ้านหนองขาวนิยมบวชพระในเดือน ๓ และเดือน ๗ ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่จะเข้าพรรษาในเดือน ๘ ส่วนใหญ่จะบวชเป็นเวลา ๓ เดือน เพื่อให้ครบพรรษา

ชาวหนองขาวเห็นว่า การบวชสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่มีบุตรเป็นชาย ดังนั้นจะมีการเตรียมงานล่วงหน้าเป็นเวลานาน และจะจัดงานถึง ๔ วัน ๓ คืน ดังนี้

วันสุกดิบ หมายถึงวันเตรียมงาน ในวันนี้จะมีการเตรียมเตรียมสถานที่และจัดหาอาหาร มีการล้มนิ้วและล้มนิ้วอย่างละ ๑-๒ ตัว เพื่อเลี้ยงแขกเพราะถือเป็นงานใหญ่ ญาติพี่น้องของเจ้าภาพจะมาช่วยกันเตรียมสิ่งต่าง ๆ ที่บ้านงาน

วันงาน ในวันนี้จะเริ่มงานตั้งแต่ ๗ .๐๐ น. โดยจะมีการแห่แถวหรือกลองยาว ไป "**ขันนาค**" ที่วัดมาที่บ้าน จากนั้นก็จะให้นาคชำระร่างกาย แล้วจึงทำพิธีที่ชาวบ้านเรียกว่า "**ลาเฒ่าแก่**" หมายถึงการแห่ขบวนไปลาผู้เฒ่าผู้แก่ที่ตนนับถือ การลาเฒ่าแก่จะเริ่มจากการให้นาคลาหม้อยายและโกศอัฐิของบรรพบุรุษในบ้านก่อน แล้วจึงลาพระภูมิเจ้าที่ จากนั้นก็จะไปลาศาลพ่อแม่ซึ่งเป็นศาลเจ้าใหญ่ในหมู่บ้านแล้วจึงเริ่มลาผู้เฒ่าผู้แก่ที่ตนนับถือทั่วทั้งหมู่บ้าน ปัจจุบันในขบวนแห่จะมีแถวหรือกลองยาว แต่สมัยก่อนจะให้นาคเดินเท้าและมีคนรำนำหน้า เมื่อลาเฒ่าแก่เสร็จแล้วก็จะกลับมาเตรียมตัว "**ทำขวัญนาค**" ในสมัยก่อนนิยมทำขวัญโดยใช้หมอขวัญ แต่ในปัจจุบันจะนิมนต์พระมาเทศน์แทนการทำขวัญ เพราะชั้นตอนน้อยกว่าและประหยัดกว่า หมอทำขวัญนาคประจำหมู่บ้านคือ นายเฟื่อง บ้านกล้วย ปัจจุบันอายุ ๘๑ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๓ หมู่ ๖ ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี เมื่อทำขวัญเสร็จแล้ว ในสมัยก่อนจะมีการสวดมนต์เย็นและจะมีการรับประทานอาหารร่วมกันซึ่งจะเลี้ยงกันตลอดทั้งคืน อาหารที่นิยมทำเลี้ยงกันในงานบวช คือขนมจีนน้ำยา แต่ปัจจุบันจะกินเลี้ยงโต๊ะจีนในตอนเย็นแทน และยังมีมหรสพรำแคนอีกด้วย ชาวบ้านหนองขาวนิยมกันว่า หากบ้านใดจัดงานไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานแต่งงาน หรืองานอื่น ๆ แล้วมีการรำแคน ก็ถือว่า เจ้าภาพจัดงานได้ยิ่งใหญ่ และเป็นผู้มีฐานะดี

วันบวช ในวันนี้จะมีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า แล้วจึง "**อาบน้ำนาค**" โดยนาคจะต้องกราบเท้าและนำน้ำมาล้างเท้าให้พ่อแม่เสียก่อน แล้วพ่อแม่จึงจะเริ่มอาบน้ำนาคเป็นคนแรก จากนั้นญาติผู้ใหญ่และเพื่อนฝูงของนาคก็จะอาบน้ำนาคตามลำดับ เสร็จแล้วจึงให้นาคแต่งกายด้วยชุดขาวแล้วทำพิธี "**แห่นาค**" ไปวัดโดยให้นาคขี่ม้าไป

เมื่อถึงวัดก็นำนาคลงจากหลังม้าแล้วให้นาคหว่านทานหรือ "**หว่านลูกพริก**" ชาวบ้านออกเสียงว่า หว่านลูกกะพริก) ลูกพริก หมายถึงลูกมะกรูดที่ใส่สตางค์เหรียญไว้ภายใน แต่ปัจจุบันมะกรูดมีราคาแพงและหายาก จึงใช้สตางค์เหรียญห่อกระดาษแก้วแทน เชื่อกันว่าหากนำลูกพริกไปฝังไว้ที่กลางทุ่งนาแห่งใด ก็จะทำให้เพลี้ยไม่มาลงข้าวในทุ่งนาแห่งนั้น จากนั้นก็จะนำนาคเวียนรอบโบสถ์ ๓ รอบ แล้วจึงนำนาคเข้าโบสถ์เพื่อประกอบพิธีอุปสมบท หลังจากบวชเป็นพระแล้ว ก็จะออกมานอกโบสถ์ ญาติโยมก็จะนำดอกไม้ธูปเทียนและปัจจัยใส่ย่ามให้พระบวชใหม่ แล้วพาพระบวชใหม่ไปยังกุฏิ ในตอนเย็นก็จะมีการสวดมนต์เย็นที่บ้านงาน

วันฉลอง หลังจากบวชแล้ว วันรุ่งขึ้นก็จะมีการ "**ทำบุญฉลองพระบวชใหม่**" โดยจะเลี้ยงพระในตอนเช้า หลังเลี้ยงพระเสร็จจึงถือว่าเสร็จสิ้นขั้นตอนในงานบวช แต่ปัจจุบันมักจะทำบุญฉลองพระบวชใหม่ให้เสร็จสิ้นในตอนเพลของวันบวช

ประเพณีการสู้อ-แต่งงาน

ตามธรรมเนียมไทย การแต่งงานจะมีขึ้นหลังจากที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงรักใคร่ชอบพอกันในเวลาอันสมควร เมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงปลงใจที่จะใช้ชีวิตคู่หรือร่วมครอบครัวเดียวกันแล้ว ฝ่ายชายก็จะบอกกับพ่อแม่ให้ทราบเพื่อให้จัดหาผู้ใหญ่ไปทาบทามสู้อฝ่ายหญิง ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ไปเจรจาสู้อ เรียกว่า “เฒ่าแก่” ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีฐานะดี เป็นที่เคารพนับถือ และรู้จักพ่อแม่หรือผู้ปกครองของทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเป็นอย่างดี รวมทั้งรู้จักอุปนิสัยใจคอของฝ่ายชายที่ตนจะเป็นตัวแทนไปสู้อด้วย เพราะตัวเฒ่าแก่จะต้องเป็นผู้รับรองนิสัย ความประพฤติ ฐานะการงาน ฯลฯ ให้แก่ฝ่ายชาย

เฒ่าแก่ซึ่งได้รับมอบหมาย ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ที่ฝ่ายหญิงให้ความเคารพนับถือ เมื่อไปพบกับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ก็จะไม่กล่าวเจรจาสู้อโดยตรง ต้องเลียบเคียงสอบถามด้วยวาจาอันไพเราะคมคาย เช่น “ได้ยินมาว่า บ้านนี้มีพิภพแห่งแตงน้ำเต้าดกงาม ก็ใครจะมาขอพันธุ์ไปเพาะปลูกบ้าง” เมื่อพ่อแม่ผู้ปกครองฝ่ายหญิงฟังดังนั้นแล้ว ก็ยอมเข้าใจว่าเป็นการเจรจาสู้อลูกสาว ซึ่งตามธรรมเนียมก่อนมาเจรจาสู้อนั้น ฝ่ายชายมักจะแจ้งให้ฝ่ายหญิงทราบล่วงหน้าแล้ว เพราะกว่าจะตกลงใจกันถึงขั้นคิดแต่งงานตั้งครอบครัว ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงก็ย่อมต้องมีการทำความคุ้นเคยกับครอบครัวของทั้งสองฝ่ายแล้วตามสมควร ดังนั้น การเจรจาสู้อจึงเป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการบอกกล่าวให้ฝ่ายหญิงรับรู้อย่างเป็นทางการนั่นเอง

ชาวบ้านหนองขาวถือกันว่า การสู้อครั้งแรกต้องทำในวันศุกร์ แต่ถ้าสู้อแล้วพ่อแม่ของฝ่ายหญิงไม่ยกให้ หากมาขอครั้งต่อไปก็สามารถสู้อวันอื่นที่ไม่ใช่วันศุกร์ได้ เมื่อพ่อแม่ยกลูกสาวของตนให้แล้ว ก็ยังไม่สามารถแต่งงานได้ในเร็ววัน มักจะสู้อไว้แล้วยังไม่แต่งงาน กล่าวกันว่าบางคนอยู่กันจนมีลูก ๒ คนแล้วจึงจะได้แต่งงานกัน ทั้งนี้เป็นเพราะชาวบ้านหนองขาวมีธรรมเนียมว่า นอกจากพ่อแม่ของฝ่ายหญิงจะขอสินสอดทองหมั้น (ซึ่งขอเพียงเล็กน้อยเป็นธรรมเนียม) แล้ว สิ่งสำคัญคือมักจะขอเรือนหอหลังหนึ่งปลูกอยู่ใกล้บ้านพ่อแม่ของฝ่ายหญิง โดยฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายออกที่ดินและหลังคาให้ ส่วนฝ่ายชายจะมีหน้าที่ในการปลูกเรือนหอด้วยเหตุนี้จึงต้องใช้เวลามากกว่าที่จะหาเงินมาปลูกเรือนหอได้ ดังนั้น เมื่อชาวบ้านหนองขาวบ้านใดมีลูกชาย พ่อแม่ก็มักจะเตรียมหาไม้มากองเก็บไว้ในบริเวณบ้าน เพื่อจะเอาไว้ให้ลูกชายปลูกเรือนหอนั่นเอง หากผู้หญิงหนองขาวไปแต่งงานกับชายต่างถิ่นแล้วไม่ได้มาอาศัยอยู่ที่หนองขาวบ้านนี้ก็ยังคงถือเป็นธรรมเนียมว่า ฝ่ายชายจะต้องมาปลูกเรือนหอ ๑ หลัง ตามธรรมเนียมดังกล่าวด้วย

ในช่วงที่สู้ขอกันไว้แต่ยังไม่ได้แต่งงานกันนั้น เมื่อถึงเทศกาลสารทไทยในเดือน ๑๐ ซึ่งนิยมทำกระยาสารทไปทำบุญ ชาวบ้านจะถือเป็นธรรมเนียมว่า ชายจะต้องพานหญิงที่ตนสู้ขอไว้ทำกระยาสารทไปให้ญาติพี่น้องของฝ่ายชายให้ครบทุกบ้าน เมื่อนำไปให้แล้วญาติของฝ่ายชายก็จะให้เงินตอบแทนเล็กน้อยเพื่อเป็นการรับขวัญ และเมื่อถึงเทศกาลตรุษไทยในเดือน ๔ ก็จะต้องนำข้าวเหนียวแดงหรือที่เรียกว่า "ขนมแปรง" ไปให้ญาติฝ่ายชายเช่นนี้ด้วยเช่นกัน เนื่องจากคนในหมู่บ้านหนองขาวมักเป็นพี่น้องกัน การนำขนมไปให้ในเทศกาลทั้งสองนี้จึงยากลำบาก แต่ชายหญิงก็ต้องปฏิบัติให้ครบทุกบ้าน ดังนั้น หากญาติพี่น้องคนใดเห็นใจ ก็จะให้เงินรับขวัญแล้วบอกว่า สารทไทยและตรุษไทยคราวหน้าไม่ต้องนำขนมมาให้ก็ได้ แต่ถ้าญาติพี่น้องบ้านใดไม่พูดเช่นนี้ เมื่อถึงเทศกาลก็ยังคงต้องนำขนมไปให้จนกว่าหญิงชายคู่นั้นจะได้แต่งงานกัน นอกจากนี้ยังถือเป็นธรรมเนียมว่า ช่วงที่สู้ขอกันไว้นั้น ในฤดูทำนา ฝ่ายชายจะต้องไปช่วยไถนาให้ฝ่ายหญิง ส่วนฝ่ายหญิงจะต้องไปช่วยดำนาให้ฝ่ายชาย และเมื่อถึงคราวเก็บเกี่ยว ฝ่ายหญิงก็มีหน้าที่เป็นแม่ครัวหุงหาอาหารไปเลี้ยงแขกที่มาช่วยเกี่ยวข้าวในนาของฝ่ายชาย ทั้งนี้เพื่อเป็นการพิสูจน์ความเป็นแม่บ้านแม่เรือนของหญิงนั้นนั่นเอง

ประเพณีการตาย

เมื่อมีคนตาย ชาวบ้านหนองขาวซึ่งเป็นพี่น้องกันก็จะไปช่วยงานโดยไม่ต้องให้เจ้าภาพมาบอกกล่าว ต่างจากการจัดงานอื่น ๆ ซึ่งต้องให้เจ้าภาพมาบอก ปัจจุบันก็ยังคงถือปฏิบัติเช่นนี้ ชาวบ้านจะเรียกบ้านที่มีงานศพว่า "บ้านมีตาย"

ในสมัยก่อน เมื่อยังไม่มีโรงศพชาย หากมีคนตาย ชาวบ้านที่เป็นผู้ชายและชำนาญปากก็จะนัดชาวบ้านกลุ่มหนึ่งไปตัดไม้ในป่าเพื่อมาต่อเป็นโรงศพ และเป็นพื้นที่ใช้เผาศพ ไม้ที่ตัดมาทำโรงศพ คือ ไม้จิว เพราะเป็นไม้เนื้ออ่อนที่เลื่อยง่าย ส่วนไม้ที่นำมาทำพื้นเผาศพคือไม้เต็งและไม้รัง

เมื่อได้ไม้มาแล้ว ชาวบ้านก็จะต่อโรงศพโดยนำเอากันดาล (ทางของต้นตาล) มาทำเป็นหลักยึดทั้ง ๔ มุมของโรงศพ แล้วใช้ไม้จิวตอกประกบทั้งสี่ด้าน ส่วนพื้นโรงก็จะตอกไม้พาดตามขวางเพื่อให้น้ำหนักแล้วนำไม้ไผ่ ๆ มาทำเป็นเรือก เอาเสื่อหรือฟูกปูรอง หลังจากที่นำศพที่มัดตราสังและรดน้ำศพเรียบร้อยแล้วก็จะนำศพใส่โรง โดยจะทำฝาปิดหรือไม่ทำก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะใช้ผ้าขาวปิดไว้บนโรงศพเท่านั้น แต่บางบ้านจะไม่เอาศพใส่โรงจนกว่าจะถึงกำหนดเคลื่อนศพไปเผา ระหว่างที่ตั้งศพอยู่ในบ้านก็เพียงแต่เอาผ้าคลุมศพแล้วทำมานกันไว้เท่านั้น

เนื่องจากในสมัยก่อนไม่มีการฉีดยาศพ และไม่มีการทำฝาโลงปิดด้วย ศพจึงส่งกลิ่นเร็วมาก ชาวบ้านจึงนิยมตั้งศพไว้ที่บ้านเพียง ๒ หรือ ๓ วันเป็นอย่างมาก โดยฤดูร้อน มักตั้งศพไว้เพียง ๒ วัน ส่วนฤดูหนาว อาจตั้งศพไว้ถึง ๓ วัน ในตอนหัวค่ำจะนิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรม จากนั้นก็มักจะมีการ“สวดพระมาลัย”เพื่ออยู่เป็นเพื่อนศพ การสวดพระมาลัยนี้จะเริ่มสวดตั้งแต่ประมาณสามทุ่มเรื่อยไป บางครั้งอาจสวดจนรุ่งสว่าง

เมื่อถึงวันเผาศพหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “จุดศพ” ก็จะมีการเลี้ยงเพลที่บ้าน จากนั้นชาวบ้านชายกลุ่มหนึ่งก็จะมาที่วัดเพื่อช่วยกัน “ตีเส้าหมู” คือ นำไม้เต็งหรือไม้รังที่ใช้เป็นพินมากองขัดกันให้สูงขึ้นไป ๔ ด้าน ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งก็จะนำศพออกมาจากบ้าน นิมนต์ศพออกในตอนเที่ยงและเผาในเวลาประมาณบ่ายโมง เมื่อนำศพมาถึงวัดแล้วก็จะแห่ศพเวียน ๓ รอบ แล้วนำขึ้นตั้งยังกองพินที่ตีเส้าหมูไว้ โดยจะเจอน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ แล้วจับศพพลิกคว่ำเพื่อไม่ให้ศพลุกนั่งในขณะที่ถูกเผา เอาไม้ท่อนใหญ่ทับลงไปบนศพเพื่อไม่ให้โลงศพตกลงมาทางด้านข้างของกองพิน และหาไม้ขนาดใหญ่และยาว ๒ ต้น มาขัดกันเป็นกระโถมครอบโลงศพไว้อีกชั้นหนึ่ง จากนั้นจะนิมนต์พระมาเทศน์ สวดมาติกา ถวายไทยธรรมไทยทาน ทอดผ้าบังสุกุล จากนั้นจึงจะวางดอกไม้จันทน์ เจ้าภาพหว่านทาน และจุดศพ

ในกรณีที่เป็นศพคนตายผิดปกติหรือ ผิดตายโหง ชาวบ้านจะทำ “พิธีล้อมหลุม” ก่อนที่จะนำโลงศพขึ้นตั้งบนกองพิน กล่าวคือ ชาวบ้านจะขุดดินให้ลึกลงไปเล็กน้อย มีขนาดกว้างยาวเท่ากับโลงศพ แล้วนำโลงวางลงไปในหลุมนั้น จากนั้นก็จะทำการสะกดศพ เพื่อป้องกันไม่ให้ผีนั้นดุร้ายหรืออาละวาด การเผาศพจะไม่เผาในวันศุกร์หรือวันพระสิ้นเดือน

ปัจจุบัน ชาวบ้านไม่ต้องต่อโลงศพเองแล้ว แต่ธรรมเนียมในพิธีศพอื่น ๆ ก็ยังคงปฏิบัติเหมือนดังเดิม จากการสอบถามทำให้ทราบว่า การจัดงานศพของชาวบ้านหนองขาวทำให้สิ้นเปลืองมาก และเป็นงานที่ทำให้มีหนี้สิน ทั้งนี้ เพราะชาวบ้านจะมาร่วมงานศพเป็นจำนวนมาก ด้วยถือว่าผู้ตายต่างก็เป็นญาติพี่น้องของตน เจ้าภาพจึงต้องทำอาหารเลี้ยงดูผู้ที่มาร่วมงานอย่างดี การจัดงานศพแต่ละครั้งจะใช้เงินเฉลี่ยประมาณศพละ ๗๐,๐๐๐ บาท

๔.๓ ความเชื่อ

๔.๓.๑ ความเชื่อเรื่องยาย

ชาวบ้านหนองขาวมีความเชื่อเรื่องยายมาตั้งแต่โบราณ และนับถือยายสืบเนื่องกันมาอย่างไม่ขาดสาย ดังจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันบ้านของชาวหนองขาวเกือบทุกหลังจะต้องมีการไหว้ยายและมีหิ้งบูชายาย

“ยาย” หมายถึง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ถือว่าเป็นต้นตระกูลซึ่งลูกหลานต้องรับไปไว้ในบ้านของตนต่อกันมาเป็นช่วง ๆ ในความเชื่อของชาวบ้าน ยายไม่ใช่ผีบ้านผีเรือน ถึงแม้ว่าจะคอยปกปักรักษาให้คนที่อาศัยอยู่ในบ้านอยู่เย็นเป็นสุขเหมือนผีบ้านผีเรือนก็ตาม

เมื่อชาวหนองขาวแต่งงานแยกครอบครัว มีบ้านเป็นของตนเองก็ต้องทำพิธีรับยายจากบ้านของพ่อแม่ไปเก็บรักษาไว้ที่บ้านของตน เพื่อเป็นสิริมงคลและสืบต่อบรรพบุรุษ เนื่องจากยายมีหลายประเภท อยู่ในภาชนะต่าง ๆ กัน ชาวบ้านหนองขาวจึงต้องรู้ว่า บรรพบุรุษของตนนับถือยายอะไรบ้าง จึงจะทำพิธีรับยายได้ถูกต้องตรงตามที่บรรพบุรุษของตนนับถือ วิธีปฏิบัติในการรับยาย คือ นำภาชนะต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่อยู่ของยายมาเท่าจำนวนที่มีในบ้านเดิมของตน กล่าวคือ ๑ จุ่ม หมากพลู รูปปั้นขี้ผึ้งเล็กๆ (ใช้ผสมมติแทนยาย) เท่าจำนวนภาชนะ ดอกไม้รูปเทียน ขนมต้มแดงต้มขาว และหัวข้าวหัวแกง จัดใส่หาบแล้วหาบไปบ้านพ่อแม่ของตน แม่จะทำพิธีมอบยายให้กับลูก ลูกก็จะหาบกลับมาบ้านแล้วนำมาจัดตั้งไว้ในห้องนอนด้านหัวนอน ทำพิธีจุดธูปเทียนบูชาเป็นเวลา ๓ วัน หลังจากนั้นทุกปีในเดือน ๖ ก่อนเข้าพรรษา ก็จะจัดให้มีการบูชายาย ๑ ครั้ง ของที่ใช้ในการบูชา มี บายศรีปากชาม ขนมต้มแดงต้มขาว หมากพลู ดอกไม้รูปเทียน และน้ำ วันที่เหมาะในการบูชายายคือวันศุกร์ แต่ห้ามบูชายายหรือรับยายในวันพระ

ในการรับยายนี้ ชาวหนองขาวเชื่อว่าจะต้องหาบไปจากบ้านพ่อแม่เท่านั้น มิฉะนั้นยายจะไม่ยอมไปด้วย แล้วก็จะบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ไม่ดีกับลูกหลานคนนั้น จนต้องมารับยายใหม่ หากลูกหลานไปตั้งรกรากอยู่ไกล ไม่สามารถหาบไปจนถึงบ้านได้ ก็ต้องหาบออกจากบ้านพ่อแม่ให้พอเป็นพิธี และเมื่อขึ้นรถแล้วก็ต้องจุ่มกระຈาดไปตลอดทางจนกว่าจะถึงบ้าน แล้วจึงหาบยายเข้าบ้านของตน โดยต้องเข้าให้ทันก่อนเพล หากไม่ทันเพลก็ต้องมารับยายใหม่ นอกจากนี้ยังเชื่อว่า ห้ามรับยายโดยน่ายายใส่กระสอบไปอีกด้วย (นางละออ สุกรม, สัมภาษณ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๔๒)

ยายมีหลายประเภท อยู่ในภาชนะต่าง ๆ กัน ดังนี้

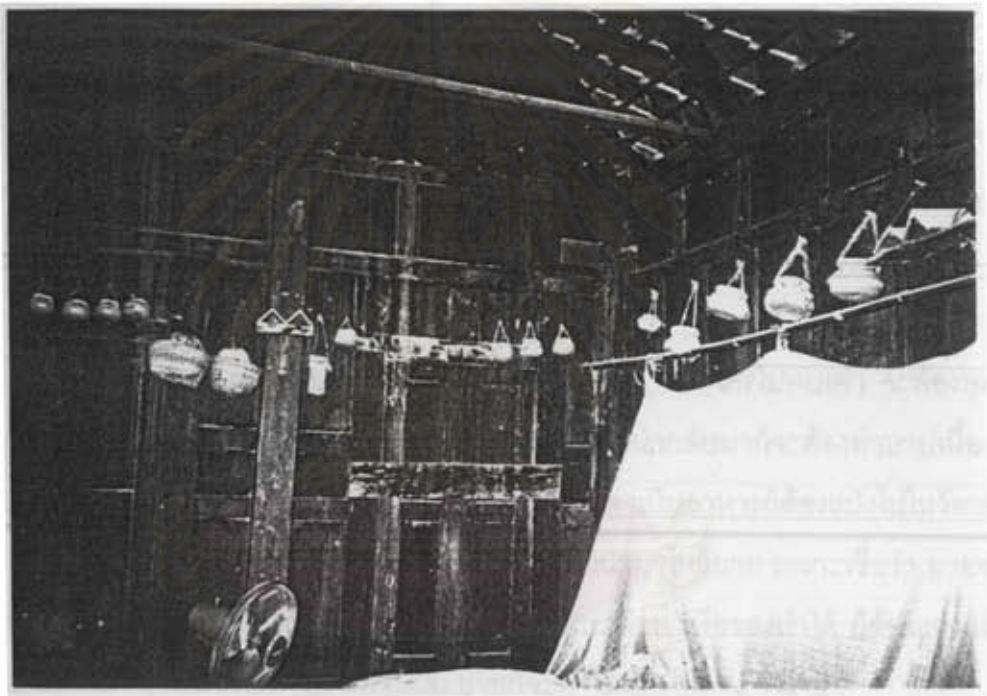
ก) หม้อยาย หมายถึง ยายที่อยู่ในหม้อดินขนาดเล็ก ภายในหม้อยายจะมีหุ่นคนปั้นด้วยขี้ผึ้ง และที่ฝาหม้อจะปิดด้วยผ้าขาวมีด้ายสายสิญจน์ผูกรอบฝาหม้อแขวนไว้ข้างฝาในห้องนอน แต่ที่บ้านจะมีจำนวนหม้อยายไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับการรับหม้อยาย เช่น พ่อแม่มียาย ๑๐ หม้อ เมื่อบุตรแต่งงานก็ต้องรับไป ๑๐ หม้อ ทั้งบุตรชายและบุตรหญิง ดังนั้น ถ้าชายหญิงแต่งงานกัน ฝ่ายชายมี ๘ หม้อ ฝ่ายหญิงมี ๑๐ หม้อ ถ้าแต่งงานกันก็ต้องรับไป ๑๘ หม้อ แต่ถ้าแต่งงานกันแล้วยังอยู่กับพ่อแม่ก็ไม่ต้องรับหม้อยาย (อดีตเรื่องร้องบ้านหนองขาว, ๒๕๔๑ : ๔๐) ยายที่อาศัยอยู่ในหม้อดินนี้ไม่มีชื่อเรียก โดยมากมักจะเรียกว่า ยาย เมื่อถึงเดือน ๖ ก่อนเข้าพรรษาก็จะตั้งสำรับบูชายายด้วยเครื่องบูชาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เสร็จพิธีแล้วก็นำหม้อพลู ใส่ไว้ในหม้อยายหม้อละ ๑ คำ

ข) ยายตะกร้า หมายถึง ยายที่อยู่ในตะกร้า มีชื่อว่า ยายตลับสี่ อยู่ในตะกร้าสาน ๒ ใบ ภายในตะกร้าจะมีมะพร้าวและเจี๊วด มะพร้าวที่ใช้ต้องไม่ปอกเปลือกโดยและต้องมีจุดด้วยสวนเจี๊วด ทำจากไม้แผ่นขนาดยาว ๑ ศอก เขียนรูปที่ชาวบ้านเรียกว่ารูปพระรามไว้ที่ปลายไม้ แต่ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ (๒๕๓๘ : ๒๓๘) กล่าวถึงรูปที่เขียนในเจี๊วดว่าเป็นรูปเทวดาถือพระขรรค์ โดยปริยายหมายความว่าผู้ที่ได้รับยกย่องให้เป็นประธานหรือเป็นใหญ่ แต่ไม่มีอำนาจ เช่น ตั้งเป็นเจี๊วดขึ้นไว้, ใช้ว่า ตระเจี๊วด หรือ เต้เจี๊วด ก็มี

การบูชยายตะกร้านี้จะแตกต่างออกไป คือ จะบูชาในวันขึ้น ๔ คำ เดือน ๔ ไม่ได้บูชาในเดือน ๖ ก่อนเข้าพรรษาเหมือนยายอื่น ๆ ชาวบ้านหนองชาวบ้านไต่ที่บูชยายตะกร้าจะนำเครื่องบูชาไปไหว้แล้วเปลี่ยนมะพร้าวลูกใหม่ใส่ลงตะกร้า เชื่อกันว่า หากมะพร้าวในตะกร้าออกแสดงว่าครอบครัวนั้นจะประสบแต่ความเจริญรุ่งเรือง (นางสะอาด พรหมมา, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๔๒) หลังจากบูชาแล้วก็เอาหม้อใส่ไว้ในตะกร้า ๑ คำ

ค) ยายที่อยู่ในขาม ยายที่อยู่ในขามนี้แต่ที่บ้านจะมีชื่อเรียกต่างกัน เช่น ยายเอี้ยงยายใจ ยายกุเลา แม่ย่าท้าวทอง แม่ย่ามูเหล็ก ฯลฯ แล้วแต่ที่บ้านไต่นับถือยายอะไร ภายในขามมีเพียงขี้ผึ้งปั้นเป็นรูปคนวางไว้ที่กันขามเท่านั้น การบูชยายที่อยู่ในขามจะทำเหมือนการบูชาหม้อยาย

ในหิ้งบูชายายยังต้องมีบ้าน ๒ หลังเล็ก ๆ ติดกันอีกด้วย บ้าน ๒ หลังนี้ทำขึ้นอย่างง่าย ๆ มีลักษณะเป็นไม้กระดานแผ่นเรียบ ๑ แผ่นวางเป็นฐาน แล้วนำไม้แผ่นเล็ก ๆ ๔ แผ่นมาประกอบเป็นสามเหลี่ยมหน้าจั่วติดกัน ในบ้านแต่ละหลังจะมีรูป ๓ ดอกและเจี๊ยบ เชื่อว่าเป็นที่อยู่ของปู่เขี้ยวกับแม่สาธุ ซึ่งมีลูกชายชื่อ พ่อหลวงน้อยและพ่อหลวงใหญ่ ปู่เขี้ยวเป็นเทพารักษ์ของหมู่บ้านที่มีเมียมาก นอกจากแม่สาธุแล้ว ยายตะกร้าหรือยายดลัสก็เป็นเมียอีกคนหนึ่งของปู่เขี้ยวด้วย แต่ยายตะกร้าไม่ยอมอยู่บ้านเดียวกับปู่เขี้ยวจึงต้องมาอยู่ในตะกร้า เชื่อว่า บ้าน ๒ หลังนี้ ดูกว่ายายใด ๆ ทั้งหมด (นางสะอาด พรพมา และ นางน้ำเย็น โพระดก, สัมภาษณ์, ๙ มกราคม ๒๕๔๒) นอกจากนี้ยังมีหม้อ ๒ ใบวางคู่กัน เรียกว่า ยายตา อีกด้วย การบูชาทำเช่นเดียวกับการบูชาหม้อยาย

ภาพที่ ๒ หิ้งบูชายายของชาวบ้านหนองขาว

ในวันบูชายาย นอกจากจะบูชาด้วยบายศรีปากชาม ขนมต้มแดงต้มขาว หมากพลู ดอกไม้รูปเทียน และน้ำแล้ว ชาวบ้านหนองขาวบางบ้านยังบูชายายด้วยขนมเปียกปูนอีกด้วย ยายชนิดนี้ เรียกว่า "ยายพระ" หมายถึงพ่อครูฤาษีซึ่งเป็นครูของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในหมู่บ้านหนองขาว ปู่เขี้ยวเองก็ต้องเรียกยายพระว่า "พ่อครู" เมื่อไหว้แล้ว ห้ามนำขนมเปียกปูนนั้นมากินเด็ดขาด ต้องถวายพระให้หมด และยังเชื่อกันว่า ห้ามชิมอาหารทุกชนิดที่ทำบูชายาย เพราะถือกันว่าห้ามกินก่อนยายนั่นเอง

ยายทั้งหมดที่กล่าวถึงในข้างต้นนี้ เป็นยายที่เชื่อกันว่าเป็นยายของชาวหนองขาว มาแต่ดั้งเดิม แต่เมื่อชาวหนองขาวไปแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้านที่ถือเรื่องยายเหมือนกันแล้วกลับมาตั้งรกรากที่หนองขาว ก็ทำให้ยายในหมู่บ้านหนองขาวมีจำนวนเพิ่มขึ้น เช่น

ยายกระบอก ยายประเภทนี้อยู่ในกระบอกไม้ไผ่ เชื่อว่ายายประเภทนี้เป็นผีปอบ ฝังอยู่ไม่มากนัก ชาวบ้านที่ไม่มียายกระบอกมักเล่าว่า บ้านที่มียายกระบอกจะต้องปล่อยยายทุก ๆ ๗ วัน เมื่อปล่อยไปแล้ว ยายกระบอกก็จะไปเข้าชาวบ้าน ทำให้เจ็บป่วย บางครั้งอาจถึงขั้นเสียชีวิต ส่วนชาวบ้านที่มียายกระบอกเล่าว่า การปฏิบัติกับยายกระบอกก็เหมือนกับที่ปฏิบัติกับยายอื่น ๆ ไม่ต้องปล่อยยายทุก ๆ ๗ วันแต่อย่างใด

ยายที่อยู่ในขันกินน้ำ ชาวบ้านบางคนเรียกว่า ยายบางพระ เล่าต่อ ๆ กันมาว่า มาจากจังหวัดสุพรรณบุรี การบูชายายบางพระต้องบูชาด้วยข้าวเหนียวเหลืองและหัวปลาช่อน โดยหุงข้าวเหนียวใส่ขมิ้น แล้วนำหัวปลาช่อนต้มกับพริก เกลือ และกะปิ (นางละออ สุกรม , สัมภาษณ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๔๒)

ชาวหนองขาวเชื่อว่า ยายชอบกินเต่า ดังนั้น หากใครไปพบเต่า จะต้องพูดว่า “เต่าเนา เต่าเนา” และห้ามนำเต่านั้นกลับบ้าน เพราะหากนำกลับมาจะต้องทำบาปเนื่องจากต้องนำเต่านั้นมาแกง แล้วนำไปไหว้ยาย หากบ้านใดแกงเต่าเป็นอาหารก็ต้องแบ่งไปไหว้ยายเสียก่อน หรือหากไปพบคนกำลังแกงเต่า ก็ต้องขอแบ่งเขาแล้วนำมาไหว้ยาย เพราะเชื่อว่า ยายอยากกินเต่าจึงทำให้ไปประสบพบเจอ นอกจากนี้ หากใครล่ากระต่าย หรือของป่าได้ ก็ต้องแกงแล้วนำมาไหว้ยายก่อนที่จะบริโภคเองด้วย ไม่เช่นนั้น ยายก็จะทำให้เป็นไปต่าง ๆ นานา

๔.๓.๒ ความเชื่อเรื่องการจัดศาลยายและการทรงเจ้า

ชาวบ้านหนองขาวมีความเชื่อเรื่องการจัดศาลยายและการทรงเจ้า ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามความเชื่อของบรรพบุรุษและมีการสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน

การจัดศาลยายของชาวบ้านหนองขาว หมายถึง การที่ชาวบ้านหนองขาวนำเครื่องเซ่นไปไหว้ตามศาลเจ้าต่าง ๆ ในหมู่บ้านตามที่บรรพบุรุษของตนได้ตั้งศาลไว้ โดยถือว่า ศาลที่บรรพบุรุษคนแรกไปเซ่นไหว้นั้นเป็นศาลยายของครอบครัว เช่น บรรพบุรุษคนแรกตั้งศาลไว้ที่ศาล ก ด้วยเครื่องเซ่นจำนวน ๑ ถาด เมื่อถึงวันงานตั้งศาลยายในเดือน ๖ หากลูกหลานในชั้นถัด

มายังไม่ได้แต่งงานแยกครอบครัวไป ก็ต้องนำเครื่องเซ่นไปไหว้ที่ศาล ก จำนวน ๑ ภาค เพื่อเป็นการตั้งศาลยายทุกปี แต่ถ้าลูกหลานได้แต่งงานแยกครอบครัวไปแล้ว หากบรรพบุรุษของตามีตั้งศาลยายไว้ที่ ศาล ก และ ศาล ข แห่งละ ๓ ภาค เมื่อถึงวันงานตั้งศาลยาย ครอบครัวนี้ก็ต้องนำเครื่องเซ่นไปตั้งศาลยายที่ศาล ก จำนวน ๔ ภาค และศาล ข จำนวน ๓ ภาค คือนำจำนวนภาคเครื่องเซ่นไหว้ในครอบครัวเดิมของตามีและภรรยา มารวมกันนั่นเอง ดังนั้นหากครอบครัวใดสืบเชื้อสายมาหลายชั้น และแต่งงานกับครอบครัวอื่นที่ตั้งศาลไว้คนละศาลกัน ครอบครัวนั้นก็จะต้องจัดหาเครื่องเซ่นหลายภาคขึ้น และต้องไปตั้งศาลยายที่ศาลเจ้ามากแห่งขึ้น

ในภาคเครื่องเซ่นที่ใช้ในการตั้งศาลยาย ประกอบด้วย นายศรีปากชาม ขนมต้มแดงต้มขาว หมากพลุ ๓ คำ ดอกไม้ธูปเทียนและน้ำ

ภาพที่ ๓ ภาคเครื่องเซ่น หรือ "สำหรับ" ที่ชาวบ้านนำมาตั้งศาลยาย

เหตุที่ความเชื่อเรื่องการตั้งศาลยายและการทวงเจ้านี้ดำเนินไปควบคู่กัน ก็เพราะในงานตั้งศาลยายนี้จะมี "การทวงหนี้" ด้วย กล่าวคือ เมื่อชาวบ้านไปตั้งศาลยายตามศาลเจ้าต่าง ๆ นั้น ศาลเจ้าแต่ละแห่งจะมีการทวงเจ้ามากกว่า ๑๐๐ องค์ โดยเจ้าที่ประทับทรงทั้งร้อยกว่าองค์นี้จะไปเข้าประทับทรงร่วมกันโดยผลัดเปลี่ยนไปวันละศาล หากช่วงปีที่ผ่านมามีชาวบ้านคนใดบน

บานสิ่งต่าง ๆ ไว้กับเจ้าที่ตนนับถือแล้วสำเร็จตามที่ขอ ก็จะมาแก้บนหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “แก้ปากแก้คำ” ในงานตั้งศาลยายหรือที่เรียกว่า งานประจำปีนี้ ชาวบ้านหนองขาวเชื่อว่า ถ้าไม่แก้บนในงานประจำปี ก็ต้องแก้บนหลังออกพรรษา ห้ามแก้บนในระหว่างเข้าพรรษา เพราะเจ้าในหมู่บ้านทั้งหมดจะถือศีล ไม่รับสินบนใด ๆ ทั้งสิ้น

ภาพที่ ๔ ช่างทรงที่บ้านหนองขาว ขณะเจ้าประทับทรงในงานประจำปี

ที่บ้านหนองขาวนี้มีศาลเจ้าต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ประมาณกว่า ๑๐ แห่ง แต่ศาลเจ้าสำคัญที่ชาวบ้านหนองขาวนิยมไปตั้งศาลยายมี ๔ ศาล คือ

๑. ศาลพ่อแม่ ถือเป็นศาลที่ใหญ่ที่สุด ภายในศาลมีปทุมไม้ประดับขนาดใหญ่ซึ่งตัดมาตั้งไว้ตั้งแต่ตอนเริ่มสร้างบ้านหนองหว้าดอกขาว ชาวบ้านหนองขาวจะตั้งศาลยายที่ศาลพ่อแม่นี้ก่อนศาลอื่น ๆ คือ เมื่อถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ ชาวบ้านจะนิมนต์พระไปสวดมนต์เย็น และจะมีงานตั้งศาลในวันรุ่งขึ้น คือ วันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๖ ชาวบ้านไม่ทราบว่าเป็นเจ้าที่อยู่ในศาลพ่อแม่นี้มีชื่ออย่างไร แต่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์มาก หากบ้านใดจะจัดงาน ก็ต้องนำหัวข้าวหัวแกง ขนมและเหล้า ๒ ขวด ไปไหว้เพื่อบอกกล่าวที่ศาลพ่อแม่เสมอ มิฉะนั้น งานก็จะไม่ราบรื่น ชาวบ้านหนองขาวจะพูดเหมือนกันว่า “หากบ้านใดมีงานแล้วไม่ไปบอกละก็ไม่เป็นงานเลย” หลังจากตั้งศาลที่ศาลพ่อแม่แล้ว ช่วงเย็น ก็จะมีการสวดมนต์เย็นที่ศาลเกยนอก

ภาพที่ ๕ ปุ่มไม้ประดู่ขนาดใหญ่ในศาลเจ้าพ่อแม่

๒. ศาลเกยนอก เป็นศาลของเจ้าพ่อโรงหนังหรืออีกชื่อหนึ่งว่าพ่อพระราม กับเจ้าแม่องค์ชี ชาวบ้านจะมาตั้งศาลยายที่ศาลนี้ในวันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๖ หลังจากตั้งศาลที่ศาลเกยนอกแล้ว ช่วงเย็นก็จะมีการสวดมนต์เย็นที่ศาลหนองน้อย

๓. ศาลหนองน้อย เป็นศาลของเจ้าพ่อลมบน ปู่เขียว แม่สาตุ ตาหลวงน้อย ตาหลวงใหญ่ ฯลฯ ชาวบ้านจะมาตั้งศาลยายที่ศาลนี้ในวันแรม ๔ ค่ำ เดือน ๖ หลังจากตั้งศาลยายที่ศาลหนองน้อยแล้ว ช่วงเย็นไม่มีการสวดมนต์เย็นที่ศาลปู่เจ้าบ้าน ซึ่งจะตั้งศาลในวันรุ่งขึ้น

๔. ศาลปู่เจ้าบ้านหรือศาลตาปู่ เป็นที่ประทับของปู่พราหมณ์ เป็นเจ้าที่แก่มาก ถือว่าเป็นเจ้าบ้านของหนองขาว กล่าวกันว่าถ้าปู่พราหมณ์ประทับทรงแล้ว ร่างทรงจะลุกยืนไม่ได้ เพราะปู่พราหมณ์แก่มาก หากปู่พราหมณ์ต้องการจะไปที่ใด ก็ต้องให้พี่เลี้ยงคนทรงช่วยกันจุ่มไป ชาวบ้านจะมาตั้งศาลยายที่ศาลนี้ในวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๖ การตั้งศาลยายที่ศาลนี้ จะมีการทำ

กระแะกระบาล คล้ายคลึงกับการทำพิธีขอฝนดังที่กล่าวมาในข้างต้นแล้ว แต่ไม่มีการแห่ชุนเห็ด เมื่อส่งกระแะกระบาลแล้วก็ถือว่าเสร็จพิธี

นอกจากศาลทั้ง ๔ ศาลนี้แล้ว หากชาวบ้านคนใดนับถือเจ้าที่ชื่อว่า “พระครูศาลดา” ซึ่งเป็นเจ้าเพียงองค์เดียวในบ้านหนองขาวที่เก่งในทางรักษาโรค ก็จะต้องไปตั้งศาลยายที่บ้านของร่างทรงพระครูศาลดา ในวันพฤหัสบดีข้างขึ้น เดือน ๖ เพราะพระครูศาลดานี้ไม่มีศาล และในวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๗ ก็จะมีการตั้งศาลยายที่ศาลยายเท้าสม ซึ่งมีเจ้าสำคัญ ๔ องค์ คือ สะปุยยา เทวดา ท่านผู้ใหญ่ และแม่องค์ี

สารภี มณีจินดา (สัมภาษณ์ , ๙ มกราคม ๒๕๔๒) กล่าวว่า ศาลเจ้าในหมู่บ้านหนองขาวมีหลายศาล แต่ศาลที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เกือบทุกหลังคาเรือนต้องไปตั้งสำหรับ คือ ศาลพ่อแม่และศาลหนองน้อย ซึ่งต้องทำเป็นประจำทุกปี ส่วนชาวบ้านหนองขาวที่มีครอบครัวและไปอาศัยอยู่ต่างบ้าน จะต้องกลับมาตั้งสำหรับที่ศาลต่าง ๆ ทุกปีด้วยเช่นกัน การตั้งสำหรับที่ศาล หรือ การตั้งศาลยายจึงมีความสำคัญว่าการบูชาหม้อยาย เพราะหม้อยายสามารถบูชาที่บ้านได้ แต่การตั้งศาลยายจะต้องกลับมาทำพิธีที่บ้านหนองขาวเท่านั้น ถือเป็นกุศโลบายของคนโบราณที่ทำให้ลูกหลานได้กลับมาพบปะกัน แต่ในกรณีที่ผู้ไปอยู่ต่างบ้านมีความจำเป็น ไม่สามารถกลับมาตั้งสำหรับที่ศาลได้ ก็ต้องจุดธูปบอกความจำเป็น แล้วให้ญาติพี่น้องซึ่งอยู่ที่บ้านหนองขาวนำเครื่องเซ่นไหว้ไปตั้งศาลยายแทน

เมื่อถึงวันตั้งศาลยาย ชาวบ้านจะทำบุญโดยนิมนต์พระมาลวดมนต์ในตอนเย็น และเลี้ยงพระในตอนเช้า เมื่อเลี้ยงพระเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็จะเริ่มนำสำหรับมาตั้งที่ศาล คนทรงก็จะเริ่มขึ้นทรง การขึ้นทรงนี้จะขึ้นทรงกันตลอดทั้งวัน จากนั้นชาวบ้านที่บนบานขอให้เจ้าช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ แล้วสมหวังดังที่ขอ ก็จะนำสินบนมาแก้บนกับเจ้าที่ตนบนไว้ พิธีตั้งศาลยายนี้จะดำเนินไปจนถึงตอนเย็น เมื่อเสร็จพิธีประมาณ ๑๕.๐๐ น. ชาวบ้านจึงจะมายกสำหรับกลับบ้านได้

๔.๓.๓ ความเชื่อเรื่องวัน

ชาวหนองขาวมีความเชื่อเรื่องวันที่สำคัญ ๓ วัน ดังนี้

ก) วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ชาวบ้านเรียกวันนี้ว่า “วันลาศีล” ถือกันว่าวันนี้เป็นวันที่ห้ามซื้อ ห้ามแลก คือ ไม่ให้มีการใช้เงิน แม้จะนำเงินไปซื้ออาหารการกินก็ไม่ได้ มีอะไรอยู่ในเรือนก็

ให้กินอย่างนั้น เมื่อถึงวันนี้ต้องอยู่เฉย ๆ ห้ามทำงานบ้าน เช่น ห้ามผ่าฟัน ตักน้ำ กวาดถูบ้าน ฯลฯ นอกจากนี้ยังห้ามดำน้ำ หรือนินทา ถ้าใครไม่ทำตามนี้ก็จะถือว่าไม่เคารพผี ฟ้าดิน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย

ในวันลาศีลนี้ สามารถทำได้เพียงการหุงหาอาหารโดยห้ามซื้อ และการปลูกผักเท่านั้น ชาวบ้านเชื่อว่า “ปลูกผักในวันลาศีล ผักจะเจริญงอกงาม ไม่มีตาย” ดังนั้น เมื่อถึงวันลาศีล ชาวบ้านก็จะนำเมล็ดถั่ว เมล็ดงา เมล็ดพันธุ์พืชผักแพงหรือเมล็ดพันธุ์พืชต่าง ๆ ไปฝังไว้ จากการสัมภาษณ์ ชาวบ้านจะให้สัมภาษณ์ในทำนองเดียวกันว่า นำแปลงที่ผักที่ปลูกในวันลาศีล เจริญงอกงามจริง แม้บางปีนำเมล็ดไปฝังไว้โดยไม่ได้หมั่นรดน้ำ ผักก็ยังเจริญงอกงามดี

ข) วันศุกร์ ชาวหนองขาวเชื่อว่า วันศุกร์เป็นวันดีเหมาะแก่การนำข้าวขึ้นยุ้ง โดยคนที่จะนำข้าวขึ้นยุ้งต้องเกิดในปีนักษัตรที่ไม่กินข้าวเป็นอาหารซึ่งมีเพียง ๓ ปีนักษัตรเท่านั้น ได้แก่ ปีชวด ปีมะโรง และปีมะเส็ง หากนำข้าวขึ้นยุ้งในวันศุกร์แล้วยังไม่มีการทำขวัญยุ้ง ก็ถือกันว่าห้ามดวงข้าวออกจากยุ้งเด็ดขาด ต้องรองจนกว่าจะทำขวัญยุ้งเสียก่อน เมื่อทำขวัญยุ้งแล้ว ก็เชื่อว่าคนที่จะดวงข้าวออกจากยุ้งเป็นคนแรก ต้องเกิดในปีชวด ปีมะโรง และปีมะเส็งด้วยเช่นกัน โดยจะต้องดวงข้าวประมาณครึ่งถังเอาไปแลกของหรือขายที่ร้านค้า แล้วนำของหรือเงินที่ได้มามาทำบุญใส่บาตร และยังเชื่อว่า วันศุกร์เป็นวันที่ห้ามดวงข้าวออกจากยุ้ง ห้ามดวงข้าวขาย ดังนั้น ทุกวันศุกร์ ในหมู่บ้านหนองขาวจะไม่มีการขายข้าวเปลือกเลย นอกจากนี้ยังมีความเชื่อของคนโบราณที่กล่าวว่า “วันศุกร์ไม่ให้ขึ้นเขา วันเสาร์ไม่ให้ลงท่า” อีกด้วย

ค) วันเสาร์ ชาวหนองขาวเชื่อว่าวันเสาร์เป็นวันแข็ง ในวันนี้ห้ามจับวัวควายออกจากคอกเพื่อนำไปขายอย่างเด็ดขาด หากตกลงซื้อขายกันในวันเสาร์ก็ต้องมาจับในวันอื่น แต่เชื่อว่า ถ้าใครซื้อวัวควายได้ในวันนี้ วัวควายที่ซื้อได้จะให้ผลผลิตมาก จึงมักเลี้ยงวัวควายที่ซื้อได้ในวันนี้เป็นอย่างดีเป็นพิเศษ ส่วนฝ่ายที่ขายก็จะเสียผล คือ วัวควายที่เหลือในคอกจะไม่มี อาจเจ็บป่วยล้มตายได้ (นายลา โพธิ์ใบ, สัมภาษณ์, ๘ มีนาคม ๒๕๔๒)

๔.๓.๔ ความเชื่อเรื่องการค้าขายเด็กซี้อ่อน

ความเชื่อ เรื่องการค้าขายเด็กซี้อ่อนเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก โดยการนำเด็กที่เลี้ยงยาก เจ็บป่วยง่าย ไปขายให้แก่นางละออ สุกรม อายุ ๗๖ ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ ๑๒๕ หมู่ ๘ ตำบลหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี เหตุที่ต้องนำเด็กไปขายให้นางละออนี้ก็เพราะเชื่อว่าเมื่อขายให้เป็นลูกของนางละออแล้วก็จะเลี้ยงง่าย ทั้งนี้เนื่องมาจากชาว

หนองขาวยกย่องความสามารถในการเลี้ยงลูกของนางละออซึ่งมีลูกถึง ๘ คน เป็นลูกชาย ๖ คน ลูกสาว ๒ คน ลูกชายทั้ง ๖ คนของนางละออ นั้นเลี้ยงง่าย ไม่เกเร เมื่อโตขึ้นก็ได้ดีหมดทุกคน

ในการซื้อขายเด็กชื้อื่อนนี้ พ่อแม่จะจุ่มลูกของตนมานางละออแล้วบอกว่าจะนำลูกมาขายให้ นางละออก็จะเอาด้ายสายสิญจน์มาเส้นหนึ่งแล้วกล่าวรับขวัญ โดยจะเรียกขวัญว่า "ขวัญไวย ขวัญไวย" แล้วกล่าวว่า "ขวัญร้ายออกไป" ๓ หมแล้วเด็ดด้ายทิ้ง จากนั้นก็เอาสายสิญจน์มาอีกเส้นหนึ่งแล้วกล่าวว่า "ขวัญดีเข้ามา" ๓ หม เอาด้ายผูกข้อมือแล้วพูดว่า "ให้อยู่กับแม่จนแก่จนเฒ่า จนถือไม้เท้ายอดทอง" จากนั้นนางละออก็จะให้เงินพ่อแม่ของเด็กไป ๑ หรือ ๒ บาท ก็เป็นอันเสร็จพิธี หลังจากขายให้นางละออแล้วเด็กบางคนก็จะเรียกนางละออว่าแม่ นางละออซื้อเด็กชื้อื่อนมาเป็นเวลา ๓๐ - ๔๐ ปีแล้ว จากการสอบถาม ชาวบ้านจะบอกว่า เด็กที่นำมาขายให้นางละออจะเลี้ยงง่ายขึ้นทุกคน

๔.๓.๕ ความเชื่อเรื่องการถูกผีตัก

นอกจากความเชื่อต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านหนองขาวยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการถูกผีตัก ซึ่งอาจถูกได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ผู้ที่ถูกผีตักจะมีอาการนอนฉิบ จะต้องรักษาโดยวิธีการที่ชาวบ้านเรียกว่า "มาควาด" คือ ผู้ถูกผีตักจะต้องนำเครื่องรับขวัญซึ่งได้แก่ พริก เกลือ หัวหอม ข้าวสาร หมากพลู ใส่จานแล้วนำมาให้คนเฒ่าคนแก่ที่ตนนับถือคนใดก็ได้ในหมู่บ้านทำพิธีให้ โดยผู้ทำพิธีจะกล่าวรับขวัญว่า "ผีตายโหง ผีตายห่า ทักทายคนที่ไม่สบาย ก็ขอให้หายหนักตกหล่น ตกต้นไม้ตายก็ดี ควายชวิดตายก็ดี ออกลูกตายก็ดี (กล่าวถึงการตายในลักษณะอาการต่าง ๆ เท่าที่ผู้ทำพิธีจะนึกออก) ขออย่าได้มาทักมาทลาย ขอให้หาย มาทางไหนก็ไปทางนั้น" จากนั้นนำของในจานสาตไปทางทิศตะวันตกให้หมด แล้วนำจานมาเคาะกระดาน ๓ ครั้ง จากนั้นก็ถามผู้ป่วยว่าหายหรือยัง ก็เป็นอันเสร็จพิธี จากการสอบถาม ชาวบ้านจะบอกว่าเมื่อผู้ถูกผีตักมาให้ความควาดแล้วก็มักจะหาย

จากที่กล่าวมาทั้งหมด สรุปได้ว่า บ้านหนองขาวเป็นหมู่บ้านใหญ่และมีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังที่ปรากฏชื่อหมู่บ้านในพระราชพงศาวดาร ครั้นเมื่อถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ก็เสด็จยังหมู่บ้านนี้หลายครั้ง จากหลักฐานที่มีการบันทึกเกี่ยวกับบ้านหนองขาวไว้นี้ สะท้อนให้เห็นลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านและลักษณะของกลุ่มชนที่อยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่กลมเกลียวและมีเอกลักษณ์ของกลุ่มหลายประการ นอกจากนี้ ชาวบ้านหนองขาวยังคงสืบทอดและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีของตนไว้อย่างเหนียวแน่น แต่ก็อาจมีบางส่วนเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกาลสมัย ดังจะเห็นได้จากประเพณีที่ถือปฏิบัติในรอบปี ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และความเชื่อต่าง ๆ ที่ยังคงยึดถือสืบต่อกันมาตราบจนปัจจุบัน